

LENGUA Y LITERATURA CATALANAS

De Josep Maria de Sagarra a Carles Riba Correspondència 1912-1924

From Josep Maria de Sagarra to Carles Riba Correspondence 1912-1924

NARCÍS GAROLERA

narcis.garolera@gmail.com
Universitat Pompeu Fabra

Recepción: enero de 2023. Aceptación: febrero de 2023

Resum: Transcripció anotada de la correspondència de Josep Maria de Sagarra a Carles Riba els anys 1912-1945. Trenta-una de les cartes són inèdites. Les altres s'havien publicat, sense notes, a la segona edició de les *Memòries* de Sagarra, però he cregut que les havia d'incloure en aquest epistolari, amb més fidelitat als autògrafs originals i amb la necessària anotació.

Mots clau: Josep Maria de Sagarra, Carles Riba, Clementina Arderiu.

Abstract: Annotated transcription of the correspondence of Josep Maria de Sagarra to Carles Riba in the years 1912-1945. Thirty-one of the letters are unpublished. The others had been published, without notes, in the second edition of Sagarra's *Memoirs*, but I thought I should include them in this epistolary, with greater fidelity to the original autographs and with the necessary annotation.

Keywords: Josep Maria de Sagarra, Carles Riba, Clementina Arderiu.

Josep Maria de Sagarra i Carles Riba mantingueren una notable correspondència de 1912 a 1924, de la qual s'han conservat només les cartes trameses per Sagarra al seu amic¹. La més abundant és dels anys 1912-1914, quan els dos es-

¹ Riba conservà les cartes de Sagarra en una carpeta que avui és al Fons Carles Riba - Clementina Arderiu de l'Arxiu Nacional de Catalunya (ANC1-26). Hi ha també una còpia mecanografiada de dues postals trameses per Riba a Sagarra aquells mateixos anys.

criptors ranejaven la vintena. El carteig sostingut i l'amistat que es professaven atorguen a aquest epistolari un interès especial, sobretot tenint en compte que, als darrers anys, els dos corresponsals van deixar de relacionar-se². A propòsit d'aquest distanciament, no deixa de sorprendre que Sagarra remarqui, en una carta, que Riba i ell són molt diferents: «Tu i jo ens assemblem, però estem posats en dos mitjans tan oposats!»

De les quaranta-sis cartes —i postals— transcrites, trenta-una són inèdites. De les publicades, tretze ho foren, sense anotar, com a «mostres escollides de l'epistolari de Josep M. de Sagarra», en la segona edició de les seves *Memòries*³, i dues —de Riba— s'inclogueren al carteig del poeta⁴. He cregut convenient, tanmateix, reproduir-les amb tota fidelitat dels autògrafs originals.

A finals de 1912 Sagarra feu, amb el pare i els germans, un viatge a Itàlia, «un fet clau en l'evolució literària i personal de Sagarra»⁵. Hi va passar un mes i mig, amb visites a Florència, Roma, Nàpols, Venècia i Milà. Les tres postals trameses a Riba durant el periple revelen un tracte afectuós entre dos amics. Aquell viatge fou per a Sagarra «la il·lusió més completa i més rica de la meua existència, satisfeta amb una absoluta netedat [...] fou una acadèmia de tanta vida i de tanta suggestió que, el que jo hi vaig aprendre, ho puc posar dalt de tot dels meus coneixements»⁶.

El mes de maig de 1913, després dels Jocs Florals —on obtingué l'englantina d'or i conegué Joan Alcover—, Sagarra feu un breu viatge a Mallorca, convidat pel poeta insular, i d'allà estant envià una postal al seu amic Riba.

El mateix any Sagarra dedicà un poema al seu amic a la revista *Catalunya*⁷. Una setmana més tard, a la mateixa publicació, Riba li dedicà tot un article⁸.

A mitjan gener de 1914, Riba se'n va a Madrid per cursar-hi els estudis de doctorat. El tema escollit per a la memòria és la poetessa grega Safo, de qui havia traduït les poesies. Carles Miralles escriu: «L'estada de Riba a Madrid sembla que l'ajuda a consolidar el seu interès per la pintura»⁹. No és d'estranyar, doncs, que Sagarra li fes arribar postals amb reproducció de pintures dels museus que visitava.

Des de Madrid, Riba continuà per carta el festeig amb Clementina Arderiu, que havia conegut en uns Jocs Florals barcelonins dos anys abans¹⁰. Durant

² Una carta de Sagarra a Riba, del febrer de 1945, és l'única mostra coneguda d'una relació epistolar entre els dos escriptors després de la guerra.

³ Sagarra (1964: 808-826). S'inclogueren, també a Sagarra (1967: 1365-1376).

⁴ *Cartes de Carles Riba* (1989: 50 i 183). Els autògrafs originals són en poder dels hereus de Josep M. de Sagarra.

⁵ Malé (2014: 56).

⁶ Sagarra (1954: 555).

⁷ «Al poeta Carles Riba», *Catalunya*, 13-XII-1913, p. 677.

⁸ «De la ciutat», *Catalunya*, 20-XII-1913, pp. 694-695.

⁹ Carles Miralles (1993-1996: 161).

¹⁰ Convocats per l'Agrupació Excursionista «Déu i Pàtria», se celebraren el 28 d'abril de 1912. Clementina Arderiu hi obtingué la Flor Natural. Cf. Medina (1989: 22).

l'estada de Riba a la capital d'Espanya, Sagarra feu de mitjancer entre els dos enamorats: visitava Clementina i li lliurava les cartes del seu promès. Al llarg de mig any, els dos amics mantingueren una continuada correspondència. Sagarra escriví una vintena de cartes a Riba, per les quals sabem que algunes eren correspostes pel seu amic. Dissortadament, les d'aquest no s'han conservat¹¹.

El juny d'aquell any Sagarra passa tres setmanes a París, i escriu dues cartes i vuit postals al seu amic, que encara és a Madrid. Tornat a Barcelona al final del curs, Riba abandona la idea del doctorat sobre la poetessa Safo.

Al novembre Sagarra publica *Primer llibre de poemes*¹², però no tenim constància epistolar de la recepció del volum per Riba. A l'epistolari conservat hi ha un salt de més de dos anys —del juny de 1914 al setembre de 1916— sense cap carta de Sagarra al seu amic.

A primers d'octubre de 1916, Sagarra es trasllada a Madrid per cursar estudis a l'Instituto Diplomático y Consular. Pocs mesos després —el 1r de febrer de 1917— escriu una carta a Riba en la qual li confessa l'abúlia i el desinterès pels estudis que acaba de començar. S'estarà a la capital d'Espanya fins al juny de l'any següent¹³.

El 5 de gener de 1918 Sagarra envia a Riba dues entrades per a la representació de la seva primera obra de teatre, *Rondalla d'esparvers*¹⁴.

Sagarra passa tot el 1920 a Alemanya, com a corresponsal del diari *El Sol*, dirigit per Ortega y Gasset, amb qui va tenir relació durant l'estada a Madrid¹⁵. A l'agost escriu, des de Heidelberg, al seu amic, que és a Itàlia (vegeu l'apèndix, carta núm. 2).

El febrer de 1924 Sagarra escriu a Riba des de Nàpols, en el curs d'un viatge a Itàlia. Aquesta és la darrera carta d'una correspondència quasi ininterrompuda durant dotze anys.

Fins al febrer de 1945 no hi ha comunicació epistolar entre els dos escriptors. Tot fa pensar que, malgrat la guerra i els respectius exilis a França, els dos amics mantenien una certa relació. És lògic que, tots dos a Barcelona, deixessin d'escriure's.

L'estil és col·loquial, amb alguns estrangerismes, sobretot en les endreces: *My dear, My darling, Mon chéri, Mon petit chat...* I amb manifestacions hiperbòliques de l'afecte que té al seu amic: «xuclamel de la meva ànima», «criatura dolcíssima», «quan s'estima tant com jo t'estimo a tu», «t'estimo molt i crec molt en tu»...

¹¹ Els hereus de Sagarra només conserven les quatre postals de Riba abans esmentades.

¹² *Primer llibre de poemes* (Barcelona: La Neotípia, 1914) fou la seva primera obra literària. El volum, amb il·lustracions de Francesc Galí, s'acabà d'imprimir el dia 2 de novembre d'aquell any.

¹³ Sagarra dedicà la cinquena part de les seves *Memòries* —«Dos anys a Madrid»— a la seva estada a la capital d'Espanya (Sagarra 1954: 629-743).

¹⁴ Estrenada al Romea el dia 8.

¹⁵ Les cròniques de Sagarra han estat aplegades en un volum (Sagarra 2001: 27-185).

Sagarra escriu en un català pre-fabrià —sobretot en les primeres cartes—, amb vacil·lacions gràfiques (*arelara, perquè/perquè, però/però, trevallar/treballar...*) i una puntuació arbitrària. Algunes paraules, tanmateix, duen una ela geminada: *col·legi, el·leccions, tol·lerar, tutel·la...*

Un altre aspecte de la llengua epistolar del jove Sagarra són les paraules, subratllades com si fossin estrangeres, que li sonen «floralesques» o arcaïtzants: *quelcom, manta* [coneixença], *ço, fruir...* Hi trobem, també, algunes expressions metafòriques que fan preveure les creacions lèxiques del Sagarra madur (*desvaporització...*).

Pel que fa a qüestions literàries, Sagarra elogia *Auques i ventalls*, de Josep Carner —mestre de tots dos amics—; esmenta sovint Lluís Valeri, amic comú; fa referències, iròniques, a Eugeni d'Ors: «no tinc candela ni reclinatori en la seva arbitrària capelleta»; critica les poesies guanyadores als Jocs Florals de 1914, on havia concorregut amb dues composicions, no premiades, i parla de les seves traduccions de Leopardi i de Miquel Àngel, publicades a la revista *Catalunya*, i de les ganes de traduir, en vers, una obra de Shakespeare¹⁶.

Confessa a Riba l'admiració pels escriptors amb qui comparteix el vitalisme literari:

Les lectures convenients són aquelles saturades de vida i d'experiència, i lliures de mètode i filosofies ridícules, com el Bocacci, el Rabelais, el Cervantes; contra tot el geni de Goethe, oposo jo el geni de Shakespeare; contra un geni cultivat i augmentat a força de treball, apollo al geni instintiu i impulsiu, perquè aquest és el fort, i l'únic capaç de donar una verdadera sensació de la veritat de les coses, una justa ensenyança de viure¹⁷.

I ho acaba d'explicitar en una defensa de la independència literària i d'un individualisme categòric: «Faig lo que em sembla bé al moment de fer-ho, i el món que rebenti!»

Esmenta també Keats, Baudelaire, Guy de Maupassant, Barrès, Wilde... I considera que el seu amic és poeta per damunt de tot, per més que sigui un erudit: «per a mi poeta ets, i poeta seràs, contra tot lo que puguin dir els estúpids».

No amaga a l'amic els moments de desànim:

No tinc esma d'escriure, ni d'estudiar, ni res [...] si sabessis la mandra que tinc de tot! [...] cada vegada em sento amb més ganes de fugir de Barcelona [...] cada dia em carrega més tot, i estic més tip de tot [...] tinc ganes de deixar de fer versos i anar-me'n a la muntanya a tocar el flobiol [...] estic en un estat deplorable [...] he arribat a la insensibilitat...

¹⁶ *The Taming of the Shrew* (*L'amansiment de l'harpia*, en la versió de Sagarra publicada el 1945).

¹⁷ En els fragments citats hi he normalitzat l'ortografia.

Tanmateix, diu a Riba que té projectes literaris d'envergadura, però que no es veu amb cor de dur a terme:

Tinc tantes coses dintre el cap! Ara m'hi balla tota una tragèdia rural, que, si sortís, seria una cosa grossa. També m'hi balla un poema de considerables dimensions, però costa tant fer una cosa que estigui una mica bé, i sobretot (ja em coneixes) sóc tan indolent, tan gandul!

Confessa a l'amic que «cada vegada veig coses més rares i més negres», i li parla d'una «pila de problemes que tinc a dintre, cada vegada més estranys i més complicats». A la tornada de Madrid, el juny de 1918, li escriu: «la meua vida sofreix una metamorfosi extraordinària; no sé on aniré a parar».

Parlant d'art —Riba hi estava llavors molt interessat— afirma que «Gaudí, fent arquitectura, està molt per sobre de nosaltres quan fem literatura», i que Ticià «és el pintor més gran que mai hi hagi hagut [...] el color del Tizià és una preocupació meua»... És notable la quantitat de postals amb reproduccions d'obres artístiques, generalment pintures.

Durant la seva estada a París, el juny de 1914, Sagarra emet una colla d'opinions sobre pintura, a propòsit de la visita als museus de la ciutat:

Aquella pastoral del Giorgione és esfereïdora! Lo que m'ha interessat moltíssim han sigut els grans mestres francesos que jo desconeixia: el Watteau és una delícia. I els del segle dinou, sobre tot Corot, i sobretot Manet. Aquí [al Louvre], ademés de l'Olympia [...] hi ha la Lola de Valencia, aquell *bijou rose et noir* que diu Baudelaire, i altres quadros molt interessants. Al Luxemburg té [Manet] aquell quadro d'*El balcó*, que és tan gros com lo més gros que vulguis. [...] hi ha l'obra principal del Dégas, també molt interessant. I [...] hi han aquelles meravelles de Millet, que s'han de veure per creure-ho, perquè el color de l'*Angelus* i les *glaneuses*, i els ramats i les postes, de Millet és el prodigi més gran que es pugui fer en pintura.

La disposició de les cartes és cronològica, amb alteració de l'ordre en què estan aplegades en la carpeta de Riba, i amb algunes modificacions de les dates d'escriptura. He mantingut una fidelitat absoluta a l'original autògraf, sense modificar-ne les grafies, ni intervenir en l'accentuació i la puntuació. Marco amb cursiva els subratllats en paraules o frases, i assenyalo el canvi de pàgina amb una barra inclinada (/).

En apèndix transcriu el text de dues postals, inèdites, de Sagarra a Clementina Arderiu, i quatre de Riba a Sagarra, dues de les quals són també desconegudes.

Agraïxo als responsables de l'Arxiu Nacional de Catalunya i a Joan de Sagarra les facilitats concedides per a la consulta i la reproducció d'aquesta correspondència.

1

Florencia — 15 [-X-1912]¹⁸

Admirable i estimat:

Aquesta Venera¹⁹ et fassi els meus compliments mes amables i et dongui una abraçada de part meva

JM [subratllat]

2

s. d. [17-X-1912]²⁰

Carissim i admirable.

La vida de Roma va molt be. T'envio aquesta postal que es la única que he trobat digne de tu; es tracta d'un manuscrit de la Biblioteca Vaticana que aquest dematí he tingut á les mans, i que com veus es una joia d'un valor imponderable²¹. ¿Que feu per Barcelona, com va la vida d'Universitat?

Jo aquí m'hi trovo admirablement i si no fos *perque* ja tinc ganes de veureus á tots tan se m'endonaria quedarmi.

Avui he estat una llarga estona ab el Cardenal Vives²², i la semana entrant veuré al Papa²³.

Adeu recorts a tots i t'abraça ton afm.

JMdeSagarra [subratllat]

¹⁸ Postal indatada. Adreça: «Sr. D. Carles Riba – Ateneo Barcelonés – Calle Canuda – Barcelona – Spagna». Al recto, reproducció de la Venus del Cagnolino, de Ticià (Firenze - Galleria Uffizi).

¹⁹ Vegeu la nota anterior.

²⁰ Postal indatada. Mata-segells: «Roma Ferrovia – 18-X-1912». Adreça: «Sr. D. Carlos Riba B. – Ateneo Barcelonés – Barcelona – (Spagna)».

²¹ Al recto, reproducció del foli primer del «Ms. Vatic. – Urbin. lat. 365 – Dante, Divina Comedia».

²² Josep de Calassanç Vives i Tutó (Sant Andreu de Llaveneres, 1854 - Monte Porzio, les Marques, 1913). Caputxí i cardenal. Fou consultor del Sant Ofici i de *Propaganda Fide*. Publicà diverses obres religioses. Sagarra evoca aquesta trobada a les *Memòries* (Sagarra 1954: 528).

²³ Pius X (Giuseppe Sarto), que morí dos anys després.

3

s. d. [22-XI-1912]²⁴

Venecia 22.

Carissim: Ja em veus menjant góndola tot el dia, i veient les coses mes fantàstiques del mon, i aviat em tindrás á Barcelona, perquè aixó de correr terres ja dura massa; cal dir que de tot lo que he vist no men arrepenxeixo, pero are ja tinc ganes de tornar a ser á casa i tornar a ser ab vosaltres.

a rivederci JM

4

s. d. [maig 1913]²⁵

My darling: dins d'aquesta vall de Soler he estat tot el Dijous Sant, fruint l'adorable *causerie* i la divina cara mefistofelica i anatoliana²⁶ de Don Juan Alcover²⁷.

Vindré 'l diumenge ò el dilluns. Saludala²⁸ afectuosament de part meva. JM.

5

15-1-1914²⁹

My dear Charles the young Chevalier!³⁰

Acabo de veure a l'adorable Mis Clem³¹. Li he donat la teva carta closa (*i sense haverla llegit com es de suposar*). He estat bella estona, he procurat amusarla una mica llegint-li versos, i fent prova del meu funambulesc ingeni, una mica llargós, pero sense sortirse mai de la ho-

²⁴ Postal indatada. Al mata-segells: «23.11.12». Adreça: «Sr. D. Carles Riba - Bracóns - Ateneo Barcelonés - Calle Canuda - Barcelona - Spagna». Al dors, dibuix de l'interior de la basílica de San Marco.

²⁵ «Tarjeta Postal - (Union Postal Universal) - España». Indatada. Adreça: «Sr D Carles Riba - Ateneo Barcelones - Barcelona - (Canuda 20)». Al recto, vista fotogràfica de Sóller. Degué ser escrita poc després que Sagarra hi fes una visita, convidat per Joan Alcover, a qui conegué, poc abans, als Jocs Florals de Barcelona.

²⁶ Ho deu dir per la semblança física amb l'escriptor francès Anatole France (1844-1924).

²⁷ Joan Alcover (1854-1926) és autor de «Record de Sóller», una poesia dedicada a aquesta vila mallorquina (*Cap al tard*, Barcelona: Gustau Gili Editor, 1909, pp. 123-125). Sagarra li dedicà el *Primer llibre de poemes*: «A Joan Alcover, de Mallorca».

²⁸ S'entén Clementina Arderiu, promesa de Riba.

²⁹ La data és al capdavant de la carta: «15-1-MCMXIV». Capçalera impresa: «Ateneo Barcelonés - Particular».

³⁰ Apel·latiu amb què fou conegut l'aristòcrata anglès Charles Edward Stuart (1720-1788), pretendent al tron de la Gran Bretanya.

³¹ Clementina Arderiu i Voltas (1889-1976), poetessa. Aquell any es casà amb Carles Riba.

nestetat burgesa; com te dic he procurat amusarla, encar que vanament, perquè la ausencia del *young Chevalier* la te bastant agemolida!

Aixó adorable, naturalment que tu ho sabs mes que jo, i que tu pateixes del mateix mal qu'ella, i *concios i a cosa què* no te remei, jo vanament pero amb molt / bona intenció procuraré amusarte a tú.

Dech dirte primerament, que Barcelona presenta un aspecte com mai ningú la vista, porque está tot, però tot, nevat, i no poca neu! Aquest demati quan m'he llevat (les 7 ½) la Catedral m'ha semblat el Kremlin, (naturalment un Kremlin txic) i dic: aixó es Moscou! I la neu que queia! Jo cap al carrer, com si tal cosa, i a l'Universitat. Allí s'ha fet el bestia am la neu.

Despres amb en Lau³² m'en he anat a dalt de tot del Tibidabo, i allí hem caminat amb neu fins als jonolls i ens em revolcat per la neu qu'era un gust; talment (com diria en Lòpez-Picó) hem sigut presos d'una *freda i blanca follia*.

Aquesta alegria de la neu em dura tot el dia, i vaig fet una llástima, com un país de Tolstoi, pero tánt se val! un dia es un dia; he tirat boles a totes les modistetes, (aquest matí la gent semblava que hagués perdut el seny). Suposo que en aquesta terra on vius³³ també tot deu estar nevat, i algun borrelló indiscret deu acariciar els pits de la Cybeles (*oh fortunatus!*)

Dec dirte entre coses notables: 1^a Que en Valeri³⁴ està perpetránt sonets que es un gust, i no dolents; avui mentres jo estava amb la teva dolcissima i adorable Clementina³⁵ (rara joia que cal que consideris bé, porque val moltes pessetes, mes de les que tu et mereixes, per mes que en mereixes moltes) com dic doncs, a comparegut en Valeri, i s'ha despenjat d'un altre sonet, i dec dir i sense ofendre a cap de les Nou Immortals Donzelles³⁶, que el sonet estava bé, ell n'está molt satisfet, potser massa, pero es natural el pare sempre es el pare.

³² Estanislau Duran i Reynals (Barcelona, 1894-1950), advocat i polític. Amic íntim de Sagarra.

³³ Es refereix a Madrid, on Riba cursà el doctorat, del gener al juny, sense llegir, però, la tesi doctoral.

³⁴ Lluís Valeri i Sahís (Barcelona, 1891-1971), poeta, advocat i polític. Fou el primer amic de Sagarra als jesuïtes, i qui el presentà a Carles Riba. Sagarra en parla amb detall a les seves *Memòries* (Sagarra 1954: 315). Vegeu, també, Jesús Alturo i Tània Alaix, «Noves dades sobre l'amistat de Lluís Valeri i Josep M. de Sagarra, i alguns poemes inèdits d'aquest», *Els Marges*, núm. 120 (hivern 2020), pp. 10-42.

³⁵ Clementina Arderiu i Voltas (Barcelona, 1889-1976). Poetessa. Filla d'argentera, n'aprenqué l'ofici. El 1916 publicà el primer llibre de poesies, *Cançons i elegies*, i el mateix any es casà amb Carles Riba, que l'orientà en la seva vocació literària.

³⁶ Les nou muses de la mitologia grega. Feia poc Sagarra havia compost un centenar de sonets, en diverses llengües, titulat *De l'hort de Mnemosyne* (1910), en un manuscrit autògraf encara inèdit.

Com segona cosa importantíssima dec comunicar-te que he traduït per la «Catalunya»³⁷ l'*Elogio degli Uccelli* de Leopardi, en bella prosa catalana³⁸; i qu'estic forjant dintre el meu magí, un «discurs sobre les cuineres» 1^a part de «Coses de Barcelona» que n'hi haura per llogar-i cadires.

També dec dir-te que en Carner m'ha fet mirífic present de «Auques i Ventalls»³⁹.

Que en Lòpez-Picó m'ha llegit un bé de Deu de coses.

Que en Rubén Darío⁴⁰ m'ha convidat a menjar dolços, i a beure Kümmel⁴¹, i m'ha dit que sent molta simpatia per mi... (Oh Petroni! Sàlvam Sant Lluís Gonçaga!)

Dec dir-te ademés que un senyor em va aturar al carrer dels Arcs dient qu'era un gran admirador meu, i resulta ésser un Doctor en Medicina i Cirurgia.

Que Don Manuel Galán⁴² avui a caigut damunt la neu i ha sigut la riota d'unes modistes.

Que la Nitta-Jo⁴³ esta admirable com mai. i canta un couplet de l'Argentina i del Tango.

Que el Parsifal es una cosa que pot anar⁴⁴.

Jo ara després de dir-te totes aquestes coses vanes, voldria dir-te *quelcóm* de profitós i útil pel teu estat trist i ensopit que suposo que estas travessant.

³⁷ *Catalunya*, revista setmanal dirigida uns anys per Josep Carner, fou una plataforma decisiva per a la formació del noucentisme. Hi col·laboraren, a més de Sagarra, Eugeni d'Ors i Josep Pijoan.

³⁸ «De Leopardi: Elogi dels ocells», *Catalunya*, 31-I-1914, pp. 70-72. Vuit anys més tard, a proposta de la Mancomunitat, Sagarra publicarà *Els ocells amics* (Barcelona, Publicacions [...] de la Mancomunitat de Catalunya, 1922). A *Catalunya* hi publicarà dues traduccions leopardianes més: «De Leopardi. Diàleg de Frederic Ruysch i de les seves momies», 28-II-1914, pp. 137-138; i «De Leopardi. Dialecte de Torquato Tasso i del seu geni familiar», 2-V-1914, pp. 279-281.

³⁹ *Auques i ventalls* (Barcelona, Marián Galve, 1914), llibre poètic de Josep Carner, és una reelaboració artificial de la tradició popular vuitcentista barcelonina.

⁴⁰ *Rubén Darío*, pseudònim del poeta i diplomàtic nicaragüenc Félix Rubén García Sarmiento. Residí un temps a Barcelona, on es relacionà amb Antoni Rubió i Lluch, Santiago Rusiñol i Eugeni d'Ors.

⁴¹ Cúmel, licor digestiu rus, fet amb comí i altres vegetals. A l'original, «veure».

⁴² Manuel Galán Pacheco de Padilla, escriptor andalús que visqué a València, on feu amistat amb Ernest Martínez Ferrando. Amb ell col·laborà en la revista *Impresiones*, que seguia els passos del Noucentisme a la ciutat del Túria. Amic de Sagarra a l'Ateneu Barcelonès, el poeta li dedicà la composició «Egloga venatoria» (*Catalunya*, 22-III-1913, p. 147).

⁴³ Nitta-Jo, nom artístic de Jeanne Daflon (París, 1881). Cantant i actriu. A Barcelona va actuar a l'Edèn Concert, La Buena Sombra i als teatres Bosque i Eldorado.

⁴⁴ Barcelona fou la primera ciutat on s'estrenà legalment *Parsifal*, al Liceu, el 31 de desembre de 1913.

Pero enutjosa i difícil i quasi impossible cosa es per mi. /

La conversa que he tingut amb el teu *swit heart* es pot dir que a sigut tota dedicada a tú, amb aquella discreció, i emoció i finesa, que en tota paraula posa l'Adorable Donzella, me ha anat demostrant el seu estat d'anyorament i el seu promte amor i veneració. ¡Oh que vòls mes fortunat mortal? Quina voluptuositat mes gran que el saber que un es estimat i desitjat per la persona que mes estima i desitja?

Es clar que aixó reporta algún estat com el⁴⁵ que are us deueu trovar.

Pero que hi fa? La felicitat després te de ser molt mes gran, i la voluptuositat de la felicitat, molt mes / intensa; recordat de alló que diu Sócrates a la presó, en els divins Dialectes.

No fassis cas de lo mal girbada qu'está aquesta carta, ni de la meva filosofia barata, aixó ho escric amb una esgarrapada, perque pugui sortir mes aviat.

Considera que no mes hi ha el toc que no es pot dissimular quan s'estima tant com jo t'estimo a tu

JMdeSagarra [*subratllat*]

15. 1 — MCMXIV

En Galán⁴⁶, moltes memories, la Clementina t'escriu aquesta nit.

6

24.1.14⁴⁷

My dearest!

Primer de tot: ets un poca-vergonya de no escriure'm mes sovint, i aixó no es el tracte. Dec dirte també que aixó del bigoti m'ha deixat desconcertat, jo crec que no et pot venir be á la cara de cap manera, sobre tot em destrueix aquell efecte de Apoxiomenos⁴⁸, creume un cop de navaja i fora no hi pensis mes! Deixat de bigotis. Paraula d'honor que no n'he dit rès a la Clementina.

Esta imponderable doncella, (segons propia confidencia) aquest dematí estava molt trista, dolentse de la inferior condició de les dones,

⁴⁵ «en», interlineat.

⁴⁶ Vegeu la nota 42.

⁴⁷ Capçalera impresa: «Ateneo Barcelonés – Particular».

⁴⁸ Apoxiòmenos de Lisip, estàtua de bronze que representa un pugilista netejant-se el braç dret. Només se'n conserva una còpia als Museus Vaticans, que Sagarra devia haver visitat en l'estada a Roma dos anys abans.

i de no tenir notícies teves, pero el be de Deu de coses juntes⁴⁹ les lleminedures materials, i les espirituals de les cartes (clandestines) han fet que devingués *rayonante de bonneur* com jo l'he deixada fa pocs minuts. Jo li he fet un present: (supo-/so que no hi tens res que dir, *ni't pot despertar gelosia de cap mena*) es tracta d'un mirífic llibret de Keats que's diu «The Eve of St Agnes»⁵⁰, aixó perque es distregui una miqueta i ho tradueixi a estones perdudes. Aquesta tarde com te dic he estat amb ella una bona estona m'ha ensenyat una postal del Greco, i m'ha fet participant de les infraescrites lleminadures de Madrit, (que m'ha comunicat que fins are era l'única cosa de Madrit que li havia agradat).

Tot aixó t'ho conto perque 'm penso que t'ha d'interessar mes que les altres coses, i son notícies que tampoc les portan La «Veu» ni l'ABC.

Aquí passen coses extraordinaries. L'altre dia (el de la nevada) a les dotze de la nit tres individuals sortien d'un ball, i a una d'elles li va venir l'inconvenient de sentir dolors de parturició, i no poguentse aguantar va engegar la criatura damunt de la neu, ajudada d'un policia —que va cooperar amb el seu capot / a la millor acomodació de la partera—, i de dos músics, un dels quals (el mes vell) va actuar de comadrona. Aixó que jo ho trovo molt divertit, t'ho conto per si en vols fer una narració estil Guy de Maupassant⁵¹, valdria la pena.

Una altra cosa interessant es que he adquirit una edició Shakesperiana en sis volums enquadernats amb pell de Russia i amb ninots de colors, que farien les teves delícies⁵².

No se si en Carner t'ha enviat les «Auques i Ventalls». Si no ho [ha] fet digam'ho i els hi faré enviar, perqué es una cosa molt divertida, sobre tot «*l'auca de la coblejadora*»⁵³, que contra tot lo que diu la gent d'aquí, jo trovo qu'esta divinament, i penso endreçarli uns versos per aquest motiu de la publicació del llibre. El dissabte que ve li farem un dinar, m'agradaria qu'enviessis alguna cosa teva (referent al dinar) perque jó pogués llegirla.

També voldria que m'escriguissis la impressió / que t'ha fet el color del Tiziá, ja sabs que es una preocupació meva.

Are se m'acosta l'imposant figura del nostre *comon friend* que es diu Valeri, ha passat de llarc i no m'ha dit res, porta paraigues i *xancles*, encara que no fa cara de ploure, aixó t'ho dic com a noticia *actualíssima*.

⁴⁹ Abans «junt amb»; «amb», ratllat.

⁵⁰ Poema narratiu de quaranta-dues estances, publicat el 1820, considerat un dels millors de John Keats.

⁵¹ Escriptor francès (1850-93). Seguidor de Flaubert, més realista que naturalista, autor de contes i novel·les curtes.

⁵² Molts anys després, Sagarra traduirà al català, en vers, vint-i-vuit obres de Shakespeare.

⁵³ «Auca de la coblejadora», *Auques i ventalls*, ed. cit., pp. 62-68.

Jo de tant en tant em dedico al vici; ahir en un *infame tugurio*, una senyora em va ensenyar les mes adorables protuberancies pectorals que mai hagi vist. Que Deu las hi conservi!

Aixó es un parentessi perque al fóns encara continuo cast i...⁵⁴

En Montaner⁵⁵ va vestit de quinto, i ha perdut tot el caracter *prócer* de la seva figura, tambe van vestits de quinto en Mon, l'Omar i en Pastor⁵⁶, tots fasconables⁵⁷, i sobretot el germá d'en Valeri qu'encare te una pinta mes infame que avans. /

Jo continuo tant irreductible a les forces del amor, tinc mitg escrita una oda a Venus on dic coses de les dones que fan esgarrijar.

Are penso trevellar una mica, sobre tot amb l'inglés, que es una vergonya el poc que'n se.

Pero tinc tantes coses dintre 'l cap! Are m'hi balla tota una tragedia rural, que si sortís seria una cosa grossa, també m'hi balla un poema de considerables dimensións, pero costa tant fer una cosa qu'estigui una mica bé, i sobre tot ja em coneixes soc tant indolent, tant gandul! Fins m'arribo ha desesperar pensant que soc un invencil perque no em domino a mi mateix, i que tot lo que m'han fet creure del meu talent es una cosa purament superficial⁵⁸. /

Are he llegit la «Malquerida»⁵⁹, i et recomano qu'ho vagis a veure; encara la fan per aquí (suposo que es a la Princesa)⁶⁰ et recomano qu'ho vagis a veure; a mi em sembla que es un drama fort, pero que el desenllaç no'm convéns gaire.

Trovo qu'estaria molt bé que m'enviessis algun versot ó alguna cosa que fessis que per forse has de tindre lleures pera emprenyar a les Nou Donselles⁶¹. Aixó t'ho agrahiria molt i em trencaria l'ensopiment en que visc perque ja sabs que els meus instints afectius (pura terciologia) son molt grans i tu hi ocupes un lloc insubstituible.

⁵⁴ Entre «i» i el punt hi ha una línia vertical, una mica ondulada, amb una crida al final «(x)», que remet a la nota següent, al capdavant del full: «(x) aixó vol dir fill!».

⁵⁵ Joaquín Montaner Castaño (1892-1957). Escriptor i periodista. Traduí obres de Maragall i de Sagarra, de qui fou amic. Publicà poesia, teatre i novel·la.

⁵⁶ Joan Mon i Pascual, i Adolf Pastor, antics condeixebles de Sagarra als jesuïtes; Josep Maria Omar havia col·laborat a la revista *Aurora Social* (1907-08), dirigida per Ramon Albó i Martí. Sagarra els evoca a les *Memòries* (Sagarra 1954: 362).

⁵⁷ «façonables», modelables. Terme aplicat a la roba de vestir.

⁵⁸ El 1914 Sagarra s'havia fet conèixer amb unes quantes poesies publicades a la premsa, però aquell any publicaria *Primer llibre de poemes*, la seva primera obra literària. Vegeu la nota 12.

⁵⁹ *La malquerida*, obra dramàtica de Jacinto Benavente, inspirada en *Misteri de dolor*, d'Adrià Gual.

⁶⁰ El Teatro de la Princesa, de Madrid (l'actual María Guerrero) fou inaugurat el 1885. *La malquerida* s'hi estrenà el 12 de desembre de 1913, amb gran ressò de la crítica.

⁶¹ Les muses.

Jo també si tinc alguna alguna cosa acabada i decenta te la enviaré, lo que es que per are no he donat forma definitiva a res que tu no coneguis. /

Dona recorts de part meva al Pantarca si tens el gust de veurel, per aquí corren notícies molt desfavorables per ell en les oposicions de Psicologia, jo ho sento, i ho sento sincerament encar que no tinc candela ni reclinatori en la seva arbitrària capelleta.

Suposo que no t'estás a l'Ateneo com un estaquirot, i que deus haber fet *manta* coneixença, aixó m'ho tindries que contar, perquè em faria molta gracia, a la gent de Madrid, sobre tot els intellectuals els hi sento un despreci olímpic, em penso que son bastant pintorescos, i tot lo que tu em diguis d'ells per mi es molt interessant i divertit⁶².

Are aixó sí, i t'ho dic molt seriosament, (ja saps que soc una mica imperatiu) no vui tol-lerar de cap manera que tardis / tant en escriure'm. Ja veus que jo no mes faig que rebre lletra teva, i engegar un be de Deu de *Género Epistolar*.

Per aixó fora ganduleria, que si vols tens moltes coses per dirme.

I ara adeu, i reb un bes d'apassionat amor⁶³ de ton

JM.

(*) Si la posteritat llegís aquestes paraules, podria formar una pintoresca llegenda que faria molt bonic. O Shakespeare, o Witman, oh Oscar Wilde!

Vale [rubricat]

7

28-I-1914⁶⁴

Mon chéri !!!

Jo no tinc el cor dividit en seccions, no vol dir aixó que 'm falti allò de les aurículas i ventrículos⁶⁵, em refereixo a seccions d'orde afectiva, çò es, no reservo lloc ni pels amics ni per les amigues, cada cosa o cada persona, la estimo amb la totalitat de la meva estimació, i se m'en dona tres pitos, si es mascle o es femella, si es una terracotta o un simi. Tot aixó vol dir que desde que ets fora de Barcelona, jo et trovo a faltar mes de lo que't penses i gairebé tot el dia t'estaria escrivint, cosa que no faix primer per no apurarte la paciència, según, perquè m'ocasionaria un gasto excepcional de segells de correu, i jo no hi estic fet a dilapi-

⁶² A les *Memòries* Sagarra evoca uns quants d'aquests personatges, que tingué ocasió de tractar, a l'Ateneo de Madrid, durant els dos anys que hi feu estada (Sagarra 1954: 672-714).

⁶³ Un asterisc entre parèntesis remet a la nota següent, a peu de pàgina.

⁶⁴ Capçalera impresa: «Ateneo Barcelonés – Particular».

⁶⁵ Segueix un dibuix amb les esmentades parts del cor.

dacions. Aixís m'acontento d'enviar-te vuit planes de lletra atapada com a desvaporització de la meva calidesa espiritual, i com una mica de sacrifici per part teva si es que les llegeixes.

No puc dir-te res de la Clementina, perquè desde el dissapte no la he vista, suposo que deu estar bona i tranquila i rodejada de totes les seves adorables qualitats.

En Valeri es va mitg indignar d'una postal que li vas escriure dient-li si havia arribat allò (aquell present de llepoleria) i refunfunyavba dient que'l feies servir de masover. /

Aixó que t'escriu, es, naturalment, perquè't fassi riure, no perquè't causi enuig ni en diguis res a n'en Valeri, jo ho trovo divertit i per aixó t'ho escriu, ja sabs com es en Valeri. Are, apart, si li vols escriure dient que l'estimes molt, es probable⁶⁶ que l'emocionis.

Si vols saber quan és el sopar d'en Carner, em penso que ja et vaig escriure que seria el dissapte vinent.

Refrent a la meva virtut i a les teves tentacions semblants a les de St. Antoni, i mes que tot al teu pudor i a la teva vergonya, i modestia i diligencia i estudi de grec⁶⁷ permetem que ho posi tot una mica en quarantena. No es que cregui que et *tiris* a la senyora de Don Gabino Bugallal, que crec que aixís se diu el Ministre d'Hisenda⁶⁸, ni que fassis la citada fisiològica operació amb qualsevol altra fembra (àvol o de sa casa). Pero vaja! (que diu el senyor Massó)⁶⁹ Una mirada dolça, un dolç pessic i una dolcíssima arrambadeta, aixó li es permés a tot fill de vehí, i a la darrería tampoc es cap pecat ni t'en has de confessar, que l'home es home, i la debilitat es condició natural de la especie.

Lo que em dius de la *tutel·la* i de la *titol·la*, es una cosa meravellosa, tu quan ho vas escriure no t'en vas adonar pero sembla del P. Baltasar Gracián S.J.

Ara alló de fer nusos al fil en veritat que no se com se manega. /

Lo que no crec es lo de les Calatraves i de l'Escorial⁷⁰, tu com tots els poetes dotats de sentimentalisme i pobres en tantes sensacions, t'emociones de moment, fes un acte de contrició, pensa amb els cucs, amb les calaveres, amb les cucurulles, amb el dimecres de cendra, i amb l'immortalitat de l'anima, i et penses que ja has arreglat l'Espanya, i et creus en el dret de parlar de la meva titola, (o cosa sagrada!) olímpica divina i meravellosa pessa que quan me mori enterraràn adins

⁶⁶ Abans, «molt», ratllat.

⁶⁷ Riba era a Madrid per fer el doctorat sobre la poetessa Safo.

⁶⁸ Gabino Bugallal Araújo (1861-1932), advocat i polític. Fou ministre d'Economia i Hisenda en el govern d'Eduardo Dato (1913-21).

⁶⁹ Josep Massó i Ventós (1891-1931), fill de l'erudit i editor Jaume Massó i Torrents (1863-1943).

⁷⁰ Prop de l'Escorial, a Moralzarzal de la Sierra, hi ha el monestir cistercenc femení de Calatrava.

d'una capça d'ivori amb els escuts de tota la meva ascendència i els títols de totes les meves obres. (com veus aixó de títol i titola, tot es jugar amb el mot i tornar a allò del P. Gracián, S.J.).

Acabo de comprar-me una pipa que es una delícia, te una forma semblant per no dir igual á la imatge grafica següent⁷¹ no mes m'ha costat deu rals, i la estic entrenánt are, tot escrivint la carta.

Per dirte alguna cosa de lo que faig, estic component un admirable poema, no gaire llarch, quan el tingui ja te l'enviaré; es diu la «*cançó de Silvestre el beneit*»⁷²; com veus el títol es estrafalari; el tal Silvestre, es un imvecil idiota, d'una vila forana, es una criatura infeliç que pren el sol a la plaça i la canalla s'emburla d'ell i li tira pedrades, naturalment que al ferli la cançó jo m el miro amb molta pietat, i la cançó fins es dolça i no te gran cosa de mascle, no't pensis que vulgui *epater les bourgeois*.

La silenciosa figura d'en Valeri acaba de passar devant meu. /

Si sabessis la bellugadissa de coses que tinc dintre el cap t'escruixiries. Et diré també que si jo ara estes dotat d'una mica mes d'experiencia i hagues llegit Plató i Aristotil i sabés grec i no fos tant ximple, escriuria una tragedia que faria caure de cul a tothom. La tragedia seria sobre Helena, pero d'una manera molt especial, el protagonista seria Menelaus que ha deixat de ser rei, i es trova vell i fotut plè de coneixements i experiencia de la vida (una mena de Dr. Faust); imaginat que en un hostel de mala mort ó en una taberna infame (com el Petit Moulin Rouge) troba á Helena, vella i desgraciada convertida en *camarera*; conta les coses grosses que s'han de dir, i les coses grosses que tenen que passar en un ambient aixis; pero no cal que t'en preocupis, perquè aquesta tragedia no la escriuré per tots els motius que avans t'he dit.

També tinc unes ganes irresistibles⁷³ de fugir de casa, de fugir a no se on ni de quina manera, pero fugir, i guanyarme la vida fent de criat a una princesa india, ó de secretari d'un ministre inglés, cada dia, em carrega mes tot, i estic mes tip de tot, i em venen ganes d'engegaro tot a la quinta punyeta.

Adeu meravellosa criatura perquè si seguís de aquesta manera t'entristiria.

Ja sabs tot lo que el meu amor podria per tú.

JM [*subratllat*]

Escrime força!!

Barcelona 28 de Janer de 1914

⁷¹ Segueix el dibuix d'una pipa.

⁷² Es publicà, amb el títol de «Romanç de Silvestre el beneit», *Catalunya*, 25-IV-1914, p. 260.

⁷³ Ms. «irrestibles».

8

3 febr. 1914⁷⁴

Mon petit chat!

Acabo de sufrir una hora i mitja d'explicació de grec iestic una mica aclaparadot, pero de totes maneres t'escric, com a deport dolcissim del meu esperit, i alliberament de mal humor. Are et començaré contánt una historia divertida. Ahir vaig rebre carta teva amb tot aquell plec de literatura per la Clementina, i naturalment ja li vaig portar desseguida, pero arribo a la tenda⁷⁵, i la trovo tancada, de moment no hi vaig caure, i vaig pensar en una rápida defunció del teu sogre⁷⁶, pero els deus encar no [ho] han permés, i es tractava senzillament d'escaures el dia de la Candelera, i per consecuenca la botiga tancada⁷⁷, i jo vaig desistir de del proposit d'entregar la carta, porque vés, com trobaria aquella subtilissima donzella, entre les vuitcentes mil animes de Barcelona?

Aquest dematí m'he llevat a les set, he anat a classe a les vuit, i quan era á l'Universitat m'han dit que el senyor Fábrega no vindria, jo naturalment per un cantó m'ha agradat, i per l'altre / m'ha causat grandíssima molestia. I de moment no sapiguent que fer, he anat a la Diagonal i de la Diagonal al Port; quan no se per quin atzar em trovo al carrer del Avinyó [sic] a cosa d'un quart de deu, jo que veig la botiga (on tu hi has fet tanta joventut) overta, i instinctivament hi entro amb el proposit de donar la teva carta a la Clementina, i ja em creia feliç i salvat porque l'he vista sola, quan de sopte em surt el pare de la penombra, i naturalment aquella visita á una hora intempestiva tenia qu'esser justificada, jo com a alt diplomatic i gran embustero, desseguida m'he empescat una historia grotesca que ha fet partir de riure al formidable Senyor Arderiu, heroe futur d'una *Comedie humaine* qu'escriuré, si Deu em dona vida i salut. I jo no se quin Sant ha inspirat al esmentat senyor que dessegui— / da a tocat el dos, i jo he pogut entregar la carta a la Clementina, i he pogut parlar una mica de l'ingles⁷⁸, de la literatura i l'amor, quedant meravellat com sempre, i guillánt desseguida, porque la Clementina tenia que esmorzar i li habian portat una taça amb llet i café, i una gran quantitat de pà, que sens dupte es donava vergonya de liquidar devant meu.

I ja está la historia acabada.

Per parlarte de les coses d'aquí, et diré que tot segueix igual si fa ò no fá, que el senyor Vinyeta continua fent les seves periodiques aparicions, i que el senyor Daniel Girona está tant emprenyador com avans.

⁷⁴ Capçalera impresa: «Ateneo Barcelonés – Particular».

⁷⁵ Els pares de Clementina Arderiu eren argenters, i tenien botiga al carrer d'Avinyó.

⁷⁶ El pare de Clementina, tot i que encara no eren casats.

⁷⁷ Segueix, ratllat, «Avui m'he llevat demati».

⁷⁸ Clementina Arderiu treballava a la botiga dels pares, però estudiava idiomes.

Jo a la classe de Procediments, m'entretenec llegint Boccaci, i quasi et diré que he suprimit la lectura del Kempis⁷⁹ i els proposits místics, substituintlos pel lliure i natural expenment de les forces del esperit. / Crec inutil i fora de temps, que ens imposem cap norma de moral, ni de comportament, que ens subjeci i ens limiti, prou mancats som de vida intensa i externa, massa uniformats i faltats de caracter, donats⁸⁰ a la pessima educació qu'hem rebut, perque encara nosaltres (oh eseres mesquins) ens volguem fer l'home serio i diguem «dema faràs tal cosa» o «deixaràs de fer tal altra», jo d'aixó no en faig cap cabal. Faig lo qu'em sembla be al moment de ferho i el mon que rebenti, i si rebentant el mon, rebento jo, millor que millor.

Per aixó crec que les lectures convenients son aquelles saturades de vida i de experiencia i lliures de metode i filosofies ridícoles com el Bocacci, el Rabelais, el Cervantes, contra tot el geni de Goethe [*sic*], oposito jo el geni de Shakespeare, contra un geni cultivat i augmentat a força de treball, apoio al geni instintiu i impulsiu perque aquest, / es el fort, i l'unic capaç⁸¹ de donar una verdadera⁸² sensació de la veritat de les coses⁸³, una justa ensenyança de viure.

La riquesa del Decameron es una cosa que cada vegada m'admira mes, l'altre dia vaig llegir una historia trágica plena de color i d'intensitat, es alló que Xenius diu en un capítol de la Ben Plantada «De la puixansa d'una dona bella»⁸⁴. Es la cançó de la dama d'Aragó, convertida en meravellosa historia, i formidable tragedia, poques coses recordo que m'hagin fet la impressió de cosa fresca i viva com aquesta novela 7^a de la segona jornada del Decamerón (em penso molt que es la 7^a). I aixís dec dirte que la classe del senyor Fabrega⁸⁵ en comptes de torment insoportable d'una hora i mitja es una es-/tona deliciosa, perque que em matin si m'entero de mitja paraula de lo que ell diu.

Jo cada vegada em sento mes revolucionari i amb mes ganes de fugir de Barcelona, si en Galán no fos cobart ja crec que hauriem agafat un barco de la Trasatlantica⁸⁶. Però el moment de la decisió encara no ha vingut, i mentrestant escric i trevallo, aixó de treballar mes de lo que et penses, perque em passen els dies sense adonarmen.

⁷⁹ Tomàs de Kempis (c. 1380-1471). Escriptor i místic alemany, relacionat amb la *Devotio moderna*. Autor d'escrits hagiogràfics i ascètics, la seva obra més coneguda és *Imitació de Crist*.

⁸⁰ Ms. «donat».

⁸¹ «capaç», afegit a la interlínia.

⁸² Ms. «verdera».

⁸³ «les coses», afegit a la interlínia.

⁸⁴ Eugeni d'Ors, *La Ben Plantada* (Barcelona: Llibreria d'Àlvar Verdaguer, 1911). El capítol és el setè de la primera part: «De la terrible puixança d'una dona hermosa».

⁸⁵ Magí Fàbrega i Cortès (1855-1926), catedràtic de Procediments Judicials i Pràctica Forense de la Universitat de Barcelona, de la qual fou vicerector. Sagarra en parla a les *Memòries* (Sagarra 1954: 397-398).

⁸⁶ La Compañía Trasatlántica Española, fundada el 1881 pel marquès de Comillas, tenia la seu a Barcelona.

Moltes merces del retrato, mel faré cusir demunt de la pell. Jo t'en enviaré un de meu, gran i bonic com un sant, perquè el pengis al capçal del llit.

Tinc ganes de escriure moltes coses ara he acabat una història extraordinària i esgarrifosa sobre les germanes / del Estanyol; aquesta setmana á sortit a la Catalunya⁸⁷ la meua traducció dels elogis dels ocells⁸⁸ de Leopardi⁸⁹. I tinc començats altres versos meus que aniré publicant.

Suposo que rebs la Veu⁹⁰, o la llegeixes en alguna banda, aixís es que no't dic res del sopar d'en Carner. El divendres vinent hem quedat (en Carner i jo) de dinar plegats, ell com tu i com molta gent, está emocionat pel meu «Hereu Riera»⁹¹ i diu que es lo millor que he fet fins ara.

Escriume mes sovint

i.....⁹²

JM [subratllat]

(*) aquests punts omplels⁹³ de la manera mes cálida que puguis, i la teua honestetat ho permeti

9

10.2.14⁹⁴

†

Ple de seny!⁹⁵

Aquella «puntilla» del *erudito* va fer l'efecte desitjat per mi, que tu em contestassis amb una suavíssima indignació, barrejada amb àtica sal⁹⁶, i mieles del Himeto⁹⁷. Ja sabs que jo no ti tinc per «erudito», i que et faig passar a l'immortalitat amb uns versos dedicats on només hi dic

⁸⁷ La revista *Catalunya*. Vegeu la nota 37.

⁸⁸ «dels ocells», afegit a la interlínia.

⁸⁹ Vegeu la nota 38.

⁹⁰ *La Veu de Catalunya*, diari en català aparegut el 1899. Anteriorment havia estat un setmanari literari i polític.

⁹¹ «L'Hereu Riera», publicat al seu *Primer llibre de poemes*. Vegeu la nota 12.

⁹² Al manuscrit hi ha tres ratlles de punts amb un asterisc entre parèntesis al final, que remet a la nota transcrita.

⁹³ Al manuscrit, «omple».

⁹⁴ Capçalera impresa: «Ateneo Barcelonés – Particular».

⁹⁵ Al·lusió al «senyal» d'algunes poesies d'Ausiàs March («Plena de seny»).

⁹⁶ Aticisme. Es diu de la delicadesa i l'elegància dels escriptors i oradors de l'època grega clàssica.

⁹⁷ Himet, muntanya de l'Àtica, al sud d'Atenes, famosa per la mel de les seves abelles.

Al Poeta Carles Riba; ja sabs que per a mi Poeta ets, i poeta serás, contra tot lo que puguin dir els estúpids, i fins per a mi només ets Carles Riba, perquè el Bracóns, ho suprimeixo per eufonia.

La Clementina está bona, em va llegir uns versos que té començats i que em varen / agradar força Diu que no te temps de fer versos, el teu enyorament li ocupa totes les hores del dia; oh fortunatus!

Decididament l'Ors ha anat panxa-enlaire, i Don Cosme ha sortit amb la seva, que els deus el confonguin!⁹⁸ En els *círcols literaris* ha caigut com una desgracia, i en l'anima d'en López-Picó, com la pèrdua del fill que te que venir. Que hi farem? Immutables i extraordinaris son els procediments⁹⁹ de la Providencia.

Vols saber *quelcóm* de la meva vida? *Bueno*, doncs estic intoxicat de tabac anglés; l'altre dia fins vaig fer fumar amb la meva pipa una franceseta meravellosa, que no se quin sant em deté, per no fer-la la meva esposa (*in partibus...*) i ensajar amb ella / totes les follies de Venus, perquè cada vegada la virginitat m'es una cosa mes¹⁰⁰ insoportable!

Totes aquestes coses de la francesa i del tabac anglés, em pertorben extraordinàriament, i fins em treuen hores de dormir, després em passa, i l'endema estic tranquil, i faig aquell paper, de mitg pagés mitg infant, (pero que al fons es la meva refinadíssima aristocràcia) i vaig passant les hores en un treball ensopidor, ja sigui fent versos, ja estudiant anglés ó fent traduccions.

Aquesta semana, a la Catalunya hi anirán set estances de Miquel Angel, traduïdes per mi¹⁰¹, i creume que es un matament, traduir al tal senyor, perquè jo no he vist mai un italiá mes complicat, ni un poeta mes descuidat; però se li / pot perdonar, perquè diu coses que están molt bé.

En Carner ja comença a fer «Rims de l'hora» traduint poetes anglesos. Això trobo que está molt ben pensat.

⁹⁸ Al gener d'aquell any es convocà una càtedra de Psicologia Superior a la Universitat de Barcelona, i a l'oposició s'hi van presentar dos candidats: Eugeni d'Ors i el menorquí Cosme Parpal. Acabades les proves, el 10 de febrer es feu pública la votació del tribunal. Ors només hi obtingué un vot (el d'Ortega y Gasset). Parpal, guanyador de la càtedra, fou objecte de crítiques pels amics d'Eugeni d'Ors, sobretot els ateneistes, que li organitzaren un acte de reconeixement. Cf. Eugeni d'Ors, *Glosari 1912-1913-1914 [...]*. Edició, presentació i notes de Xavier Pla. Barcelona: Quaderns Crema, 2005, pp. XX-XXVI.

⁹⁹ Ms. «provediments».

¹⁰⁰ «mes», afegit a la interlínia.

¹⁰¹ «De Michelangelo Buonarroti», *Catalunya*, 21-II-1914, p. 116. Se'n publicaren sis: «A l'amor», «A Tommaso Cavalieri» i quatre sense títol.

La meva classe de grec va endavant (no t'en fotis!)¹⁰² el capellanet (Mossen Ribet)¹⁰³ es un home que em diverteix bastant; i en Nicolau¹⁰⁴, ja sabs que jo me l'estimo i es una criatura deliciosa que fins em fa confidencies tràgiques.

Avui no t'escric mes perque tinc bastanta mandra. En Galan segueix sent el meu Alexis¹⁰⁵.

Sabs que tu també ho ets.

[signatura abreujada]

10

16-II-1914¹⁰⁶

†

Criatura subtil i heterogenia!

Acabo de veure la Clementina, está bona, una mica trista, no tant com tú. L'Amor no es una càrrega, es una cosa molt agradable, reflexiona, i treute el mal humor de sobre.

Al museu del Capitoli a Roma, hi ha dos figures de porfid que representen dos centaures: l'un es jove i alegre i dú els braços enlaire, a manera de trionf; l'altre es vell, amb els braços lligats a l'esquena i te una cara tristíssima. Aquets dos centaures procedeixen de la Villa Adriana, i es suposa que demunt de la esquena llur, hi cavalcava un amoret de Cronos; el vell portava l'amor com una carrega dura, el jove com una cosa dolcíssima i alegre.

Jo no crec que tu tinguis l'anima tant vella perque et pertoqui el paper del centaure trist, molt al contrari, deus / dur els braços enlaire, i si estás trist, i no pots mes, i estás de mal humor, recorda alló del sabi de Calderón, i veurás que hi ha molta gent mes desgraciada que tú. Are precisament tradueixo pl meu gust i compte, les *Veglie* de Torquato Tasso¹⁰⁷; i creu que si estessis en el cas d'aquell senyor tindries dret a veure les coses negres, i pensa que hi han molts infeliços enamorats que es cambiarien amb la teva sort. No't vui fer mes sermons, perque

¹⁰² Després de «fotis!» un asterisc remet a una anotació al final del full (separada del text de la carta per una línia de punts): «a aquella donzella de Llucià». Crec que Sagarra confon l'autoria del personatge. A l'*Ase d'or*, d'Apuleu, un tal Luci es transformà en ase per una negligència de la seva estimada Fotis, en relació amb un conjur màgic que l'havia de fer volar.

¹⁰³ Llorenç Ribet i Campins (1881-1958). Sacerdot, escriptor i llatísta mallorquí.

¹⁰⁴ Lluís Nicolau d'Olwer (1888-1961). Historiador, hel·lenista, periodista i polític.

¹⁰⁵ Possible referència al personatge homònim de la segona bucòlica de Virgili.

¹⁰⁶ La data és al final de la carta: «16. Febrer MCMXIV». Capçalera impresa: «Ateneo Barcelonés – Particular».

¹⁰⁷ *Veglie di Tasso* (Milà, 1803) s'havia tingut per una obra desconeguda d'aquest autor, però va ser escrita per Giuseppe Compagnoni (1754-1833), polític, literat i periodista italià.

no 'm prenguis per frare, molt al contrari cada dia em prenc mes la vida pel cantó comic, pero creu que t'estimo i no voldria qu'estessis de mal humor.

La vida de Barcelona segueix igual, de tant en tant alguna cosa aprofitable. L'altre dia vaig assistir á la lectura d'una tragedia, no de Don Ramon¹⁰⁸, sino / d'en Pep Massó i Ventós¹⁰⁹, que les Paridae¹¹⁰ confonguin per in aeternum¹¹¹. Es tracta de cinc actes de Comte Arnau¹¹². Hi havia la familia d'ell, les ties, En Vilaregut¹¹³, l'Ignasi Iglésies¹¹⁴, l'Ambròs Carrión¹¹⁵, i altres genis de menor quantia: la cosa va ser comica de debó.

En Galán diu que li escriguis de la manera que vulguis.

Jo además d'una comedia que em tinc empescada fa temps, tinc ganes de traduir aquella admirable peça de Shakespeare que es diu *The Taming of the Shrew*¹¹⁶ en vers catalá, es cosa difícil, pero n'estic molt tentat; en Farrán i Mayoral, va ferne una traducció en prosa, jo crec que del francès¹¹⁷.

El meu erotisme va en progressió, avui he somiat una escena cálida els quals protagonistes eren en Galan i jo. I com que naturalment li he contat, em mira amb / cert horror i una certa delectança al mateix temps. Aquella francesa de la Pipa, i la mateixa pipa estánt corroent la meva anima, i aviat tindre d'encendre un ciri a Ganimedes i un altre a Hebe per lo d'en Galán i el somni, no en siguis gelós, quan el cas arriivi tu serás el preferit, i la posteritat que digui lo que vulgui.

¹⁰⁸ Es deu referir a Ramón María del Valle-Inclán (1886-1936), de qui Sagarra imità *Romance de lobos* (1908) en la seva primera obra dramàtica *Rondalla d'espervers* (1918).

¹⁰⁹ Vegeu la nota 69.

¹¹⁰ Les *Paridae* eren, en la mitologia clàssica, ocells de mal averany.

¹¹¹ Ms. «aternum».

¹¹² El 1928 Sagarra publicarà *El Comte Arnau*, un extens poema narratiu sobre aquesta figura llegendària catalana.

¹¹³ Salvador Vilaregut i Martí (1872-1937), autor teatral. Adaptà al català obres de Shakespeare, i traduí Maeterlinck i Pirandello. Usà el pseudònim de *Ramon de Bellsolà*.

¹¹⁴ Ignasi Iglésies i Pujades (1871-1928). Dramaturg. Influït per Ibsen, en divulgà el teatre. Rebé també la influència de Hauptmann i Maeterlinck. Els seus drames naturalistes tingueren un gran ressò popular.

¹¹⁵ Ambrosi Carrion i Juan (1888-1973). Dramaturg, poeta i novel·lista. Influït per Hauptmann i D'Annunzio, fou autor de tragèdies, i adaptà a l'escena catalana Èsquil, Goldoni i Shakespeare. Poc abans de morir, publicà el llarg poema *El Comte l'Arnau* (1972).

¹¹⁶ *La feréstega domada*, coneguda també com *La fera soimesa* i *L'amansiment de la fera (o de la fúria, o de l'harpia)*. Comèdia molt coneguda i representada, basada en una història popular. Ha estat adaptada a l'òpera, el cinema, el ballet i el teatre musical. Sagarra en publicà una versió, amb el títol de *L'amansiment de l'harpia*, a *Teatre de William Shakespeare*, vol. IV (Barcelona: Calíope, 1945).

¹¹⁷ Josep Farran i Mayoral (1883-1955). Assagista orsià i humanista. Traduí, entre altres, Plató, Aristòtil, Shakespeare, Flaubert, Stendhal, Swift i Goldoni.

Aqui hi ha una donzella honesta que em fa l'amor, jo ho sento pero no puc correspondre.

Adeu are voldria posarte una cosa ben càlida en grec, pero no m'en ve cap a la memoria.

JM [subratllat]

16. Febrer MCMXIV.

11

[24.2.14]¹¹⁸

Ocó de la meva ànima!

Carnaval! Imaginat a en Nicolau i a mí disfressats de Pierrots adalt d'un cotxe increpant a tothóm, a les donzelles, a les mares, a l'Iglesies, a'l Parpal¹¹⁹ i al Marquès de Alella i a la Marquesa de Marianao, ningú, s'ha lliurat de la nostra furia i de la nostra llengua, i vinga serpentes i paperets.

Aquesta tarde (avui es dimars) hi tornarem, fins a les deu de la nit. /

Escolta: et recomano que no obris tant l'aixeta del grec, perquè em deixes a la lluna de Valencia, i es clar, no em comprometo a preguntar al Segalà¹²⁰ o al Banqué¹²¹ lo que vol dir *ço* que em poses a les cartes, perquè tinc pòr que es ruboritzin.

La Clementina m'ha dit que ja havia acabat aquells versos i que te 'ls havia enviat; jo he sofert una lleugera indignació, perquè no s'en ha qudat copia i no he pogut coneixer l'acabament. Si es com l'inici jo crec que t'agradarán força, sobretot essent d'Ella.

No et pensis que jo gandulegi molt. Are tradueixo aquell poeta indóu¹²² del Premi Nobel, el Sr Tagore¹²³. Aquet diumenge han sortit a la Catalunya¹²⁴ els versos de Miquelangiolo traduïts per mi¹²⁵.

¹¹⁸ Datació escrita a la part superior del full, amb tinta diferent de la de la carta. Probable datació del receptor. Capçalera impresa: «Ateneo Barcelonés – Particular».

¹¹⁹ Cosme Parpal i Marquès (1878-1923). Vegeu la nota 98.

¹²⁰ Lluís Segalà i Estalella (1873-1938). Hel·lenista. Traduí, entre altres autors grecs, Homer i Hesíode (al castellà) i Museu (al català).

¹²¹ Josep Banqué i Feliu (1870-1940). Hel·lenista i catedràtic de grec de la Universitat de Barcelona. Traduí també Homer. Fou, durant vuit dies, alcalde de Barcelona (8-16/X/1923).

¹²² Llegiu «hindú».

¹²³ Rabindran th Tagore (1861-1941). Poeta, músic, pintor i filòsof bengalí. El 1913 obtingué el premi Nobel de literatura.

¹²⁴ La revista *Catalunya*.

¹²⁵ Vegeu la nota 101.

Ahir vaig anar a descansar una estona del Carnaval, i vaig passejar-me pel Güell-Park, que es una cosa formidable!¹²⁶ No hi ha dupte que el senyor Gaudí, fent arquitectura está molt per sobre de nosaltres quan fem literatura. /

Are et tindria que fer una confessió, terrible, molt pero molt mes important del que et penses, i et podria dir com aquella carta del Benavente¹²⁷: *Madre mia! Yo también soy madre*¹²⁸.

Vui dir que estic enamorat, terriblement, bojament, barbarament enamorat, amb un amor cast, (res de franceses!!) amb intencions matrimonials de felicitat temporal i eterna¹²⁹.

Oh Malaurat de mi! Ja no soc invulnerable com Aquiles.

Teu,

[signatura abreuçada]

P. E. Guardet de dir a ningú aquesta confessió final!

12

5 Març [1914]¹³⁰.

Joly Mory¹³¹ del meu cor!

Avui dia fatal i terrible per la meva vida compleixo vint anys! *Vint anys de ma vida — passaren depressa — i encara no manca etc*¹³² de

¹²⁶ El Parc Güell fou un projecte, a l'estil de les ciutats-jardí angleses (d'aquí el nom primigeni de *Park Güell*), compartit per l'industrial i mecenes Eusebi Güell (1846-1918) i l'arquitecte Antoni Gaudí (1852-1926). Es construí al turó del Carmel, a l'emplaçament de dues finques propietat de Güell. Les obres començaren el 1900 i es paralitzaren el 1914, arran de la Primera Guerra Mundial.

¹²⁷ Jacinto Benavente Martínez (1866-1954). Prolífic dramaturg madrileny. El 1922 obtingué el premi Nobel de literatura.

¹²⁸ «¡Madre de mi alma, también yo soy madre!», *Cartas de mujeres* (1893) [cito per l'edició d'Aguilar, Madrid, 1942, vol. VII, p. 293].

¹²⁹ Sagarra es refereix, potser, a la gironina Mercè Coll i Massaguer, amb qui l'escriptor tingué una extensa relació epistolar durant la seva estada a Madrid. El juliol de 1915 Sagarra li dedica un poema —«A una nova amiga»—, que publicarà a *Cançons d'abril i de novembre* (Barcelona: «La Revista», 1918). A la tornada d'Alemanya, el gener de 1921, l'escriptor tenia intenció de casar-s'hi, però ella se'n va desdir. Segons Mercè Devesa, esposa de Sagarra, «aquesta fou l'única relació sentimental important que va tenir» (Permanyer 1982: 34).

¹³⁰ Afegit, amb llapis, «1914». Capçalera impresa: «Ateneo Barcelonés – Particular».

¹³¹ «Jolly Molly», en anglès, persona divertida i riallera.

¹³² «Trenta anys de ma vida volaren de pressa, l i encara no manca, l penjat a la branca, l un tros de la corda de l'engronsadora», versos del poema «La relíquia», del llibre *Cap al tard*, de Joan Alcover.

lo que g. a D., no'n tinc res d'*esbucar*¹³³. Aixó de complir vint anys es mes greu del que et penses. imaginat que l'1 deu ser canviat amb el 2. Ja ha passat aquella desena, del menjar i el trempar; ara he entrat a la desena en que es deuen fer coses mes importants per la vida, em sembla que ja soc una mica home, que ja tinc dret a parlar del sufragi, (com ho prova la meua activitat electoral) i de tot alló que preocupa als pares de família — /

Lo que no veig clar es el tindre fills; com se diria i quina cara faria un fruit de les meves vísceres genitals? Horror!

Per lo demes el matrimoni el veig com una cosa planera i fins desitjada. Si senyor, desitjada. A tu et deu fer estrany que digui aquestes coses. Pero es la veritat núa i pelada. Sembla que amb l'aconteixement de complir els vint anys se m'han despertat les ganes de casarme, i aquestes ganes tant intensament, i d'una manera tragic-comica, que ja no tinc dret a pendre el cabell a en Valeri, en aquest punt de matrimoni.

Aixó em sembla una cosa tant estranya, i ho veig tot d'una tant diferenta manera, que fins crec que soc un altre, i em palpo espiritualment i materialment per¹³⁴ veure si he perdut el cap ó els genitius. /

Are es el nom d'una elegantíssima i bellíssima i honorabilíssima donzella, que a totora m'acompanya, i es colga amb mi quan m'en vaig al llit (aixó de colgarse naturalment...)

I no et pensis,estic d'un humor de mil dimonis no mes que per la interfecta. I lo pitjor de tot es que ignoro si m'estima positivament, però em penso que ho sabré aviat, perquè no m'aguanto.

Tu dirás: «Aquest noi está guillat!». I no¹³⁵estic guillat sinó tot al contrari,estic serè i en el ple ús de les meves facultats, pero és alló que em digué un Vell als billards de Novetats¹³⁶ «Ja ho veu jove, les dones!»

Deixem aquesta qüestió, no t'extranyi que no et posi el nom de la culpable, es una cosa molt secreta i delicada. Amb el temps tot se sabrà.

Et prego que no'n diguis rè a ningú, ni d'escrit ni de paraula. /

A força d'enviar postals a la Clementina l'has arribada a preocupar en qüestions artístiques, i ja discuteix la originalitat d'un Giorgione o la força i elegancia d'un Guido Reni, i es fa humil devota del Tizià¹³⁷. Tot aixó está bé, pero els conservadors dels museus i els *cicerones* estàn molt malament.

¹³³ Referència a un altre vers del mateix poema: «despulla podrida d'un món esbucat...»; «d'», afegit a la interlínia.

¹³⁴ Abans, «pera», amb la a ratllada.

¹³⁵ «no», escrit a la interlínia.

¹³⁶ Al costat del Teatre Novetats hi havia el Cafè Novetats, amb una sala afegida de vint-i-tres taules de billars.

¹³⁷ Giorgio Barbarelli, conegut com a *Giorgione* (1477-1510); Guido Reni (1575-1642); Tizià, catalanització del nom de Tiziano Vecellio (1488-1576).

La Clementina em va llegir els versos aquells que tu ja sabs, jo els trobo qu'están bé sense que em donguin una gran emoció, una cosa molt discreta que recorda altres coses (d'en Carner per ex.) pero que al fons hi ha una personalitat que naturalment es forta, i relativament molt mes.

Cada dia estic mes convençut de l'*infinita vanità del tutto*¹³⁸. Tinc ganes de deixar de fer versos —encare que are escric una tragedia— i anarmen a la montanya a tocar el floviol i a munyir les cabres. Cada vegada m'emociona mes i trovo mes humà i mes formidable, aquell capítol del Quixot, en que decideixen ferse pastors i tenir pastores per força; / i antes d'anar-hi ja pensen el nom que ells es dirán i el de les pastores, i les cançons que cantarán. Aixó es una cosa que tots la fem, i tots ens fem la ilusió de tornarnos pastors, i tenir una casa molt bonica i una dona molt tirable. Però esclar, la casa no la tenim mai, perque en contes de emplear les nostres forces en adquirirla, les empleam en rumiar el color del paper que posarèm a les parets, i la forma de la lámpara del menjador.

Aixó á mi em passa a cada moment, i aixó serà la desgracia meva i de tots els individus tallats pel mateix patró.

Are he trovat una cosa nova: m'he convençut que mes fort que fer versos i / que ser diplomatic, es estimar una dona, i sense adonarme he caigut, i et prometo que la estimo de debó.

Are Adeu escriume, rebutja aquesta carta, ó cré mala, potser es massa confidencial, i com tota cosa confidencial, ridicola, *pero que hi farem avui ha pogut mes el sentiment que l'orgull* i acavo amb aquesta sentència digne de Xenius.

JM [subratllat]

13

[7-III-1914]¹³⁹

My darling: Em tens entre aquests pollancre fent de civil i d'electorero. La cosa es molt divertida. T'escric aquesta postal desde Solsona perque vegis que no t'enganyo quan parlo de la meva actuació política!

Teu

J M de Sagarra

¹³⁸ «e *l'infinita vanità del tutto*», darrer vers del poema «A *se stesso*», un dels *Canti* de Leopardi.

¹³⁹ «Tarjeta Postal» (dors). Indatada. Al mata-segells hi llegim: «Solsona – 7-Marzo-14 – (Lérida)». Adreça: «Sr. D. Carlos Riba –Jacometrezo, 84. 2º - Madrid». Al recto, una vista de Solsona, vista des del marge, boscós, del riu Negre (o riera de Solsona). Sagarra hi anà, amb uns quants amics, militants de la Lliga Regionalista, a fer campanya pel partit de Cambó en unes properes eleccions (Sagarra 1954: 571 i ss). Al *Primer llibre de poemes*, publicat el novembre d'aquell any, hi ha la composició «Record de Solsona» (ed. cit., p. 25).

14

Barcelona

Dimecres 11 de Març [de 1914]¹⁴⁰

O Cándid foll!

Com vols que jo et diga erudit, i com vols que jo vulgui mortificar-te, (oh xuclamel de la meva ànima) si tu sabs que jo, he sigut l'*unic* que *sempre* he cregut en tu com artista i com a res més, que he combatut i me he indignat amb aquells que m'han negat la teva personalitat poètica i que deien que¹⁴¹ no mes servies per treballs d'erudició? I are em surts amb el paragraf de la meva carta!¹⁴² Oh els enamorats sou massa susceptibles. Si alguna cosa estúpida deia la meva carta, es degut al mal humor amb que la escribia, no n'has de fer cas, ja sabs / que t'estimo molt i crec molt en tú, i per aixó no'n parlem mes.

Suposo que deuries rebre una postal meva desde Solsona¹⁴³. Ahir (dimars) á la nit en vaig arribar i he passat uns dies fantastics fent sis hores en burro, i recorrent carreteres en automovil, passant totes les desgracies i menjant molta polç i viandes indigestes, tot perquè el nostre candidat en Ferrán Valls i Taberner, sortís derrotat!¹⁴⁴

Els meus companys de sofriment i de xibarri eren en Nicolau, en Ferrà, en Reventós, en Martorell, en Cruïlles¹⁴⁵, imaginat la fila que feiem, tractant amb els pagesos i intervenint en *el-leccions*. A la fi no m'en he ape-/nedit, perquè, he conegut unes terres molt curioses; no se si sabs que Solsona es la patria del teu futur sogre, i mereixeria serho d'un geni mes alt, perquè no hi ha dupte que es meravellosa i te un color que es una delicia, jo li faré uns versos, que naturalment, començarán aixís: «Ai la vila de Solsona»... etc.¹⁴⁶ Are acabo de comprar un volum de Paul Fort «Chansons pour me consoler d'être hereux»¹⁴⁷. No se si coneixes rès d'aquest senyor, á mi no m'emociona gaire.

¹⁴⁰ Capçalera impresa: «Ateneo Barcelonés – Particular».

¹⁴¹ «deien que», escrit a la interlínia.

¹⁴² Segurament es tracta del paràgraf on Sagarra parla de Clementina, a la carta anterior.

¹⁴³ És la postal anterior. Al *Primer llibre de poemes* de Sagarra, estampat al novembre d'aquell any, hi ha la composició «Record de Solsona» (ed. cit., p. 25).

¹⁴⁴ Sagarra participà en la campanya de la Lliga Regionalista per a les eleccions generals convocades per Dato. L'autor en parla extensament a les *Memòries* (Sagarra 1954: 570-577).

¹⁴⁵ Lluís Nicolau d'Olwer, Miquel Ferrà, Manuel Reventós, Francesc Martorell i Felip de Cruïlles.

¹⁴⁶ El poeta, finalment, degué compondre l'esmentada poesia «Record de Solsona».

¹⁴⁷ Jules-Jean-Paul Fort (1872-1960), poeta francès associat al moviment simbolista. Autor de disset volums de *Ballades françaises* (1897 i següents). El 1912 fou proclamat «príncep dels poetes» francesos. Les *Chansons...* es publicaren a París el 1913.

La Clementina m'ha donat avui la teva traducció de Poe¹⁴⁸; no l'he llegida encara, suposo que m'agradarà molt, i ja la donaré als de la «Catalunya».

Mercés pel retrat, jo t'en enviaré un de meu, gran i bonic, amb / una dedicatòria que dirà: «*To my dear Charles, the young chevalier*»¹⁴⁹.

No se si et vaig dir que havia començat a escriure una tragedia, are veïam si l'acabaré. Tinc moltes pero moltes ganes de fer teatre, i em sembla que no em sortiria tant malament com a n'en Pep Massó¹⁵⁰.

La Antologia d'en Plana¹⁵¹ ja està acabantse, encara no 'n he vist cap exemplar llest.

Adeu. Aquesta nit veuré a la meva *sweet heart* que fa dies que no li he parlat.

«Amor que al cor gentil ratto si prende

Amor que a nullo amante amar perdona»¹⁵²

JM [subratllat]

15

s. d. [18-III-1914]¹⁵³

My darling: T'escric amb les cames que no 'm porten, completament cruixit i capolat, a causa de les primeres lliçons d'esgrima¹⁵⁴; porque has de saber que are faig esgrima per varies raons, a) per una certa posa d'annunziana¹⁵⁵ b) per enfortir les cames c) per aprimarme. d) per estetica.

¹⁴⁸ Edgar A. Poe, *Els assassinats del carrer Morgue*. Traducció de Carles Riba. Barcelona: Editorial Catalana, s. d. [1918].

¹⁴⁹ Vegeu la nota 30.

¹⁵⁰ Josep Massó i Ventós (1891-1931). Vegeu la nota 69.

¹⁵¹ Es refereix a l'*Antologia de poetes catalans moderns*, d'Alexandre Plana (1889-1940) que es publicà el 1914.

¹⁵² «Amor, ch'al cor gentil ratto s'apprende [...] Amor, ch'a nullo amato amar perdona», Dante Alighieri, *Commedia*, «*Inferno*», cant V, versos 100 i 103.

¹⁵³ Datació al final de la carta: «Barcelona vigilia de St Josep Patró de la Iglesia Catolica [subratllat]». Capçalera impresa: «Ateneu Barcelonès – Particular».

¹⁵⁴ A la planta baixa de l'Ateneu Barcelonès —on avui hi ha la Sala Verdaguer— hi havia una sala d'esgrima. N'era professor Josep Bea i Arnal, el principal impulsor d'aquest esport a Catalunya, immortalitzat en un quadre —*Retrat del Sr: Bea*— del pintor Josep Cuchy i Arnau (1857-1925), que es custodia a l'entitat.

¹⁵⁵ Gabriele d'Annunzio (1863-1938). Poeta, dramaturg i novel·lista italià. S'afilià al moviment decadentista, amb influències del simbolisme francès i l'esteticisme britànic. Seduït per les idees de Nietzsche, influí sobre Benito Mussolini i en la creació del feixisme.

Demà es el meu Sant, gracies per la felicitació teva. El meu retrat ja l'enviarà, pero es molt gran, i si vens dintre quinze dies, esperaré a donartel.

Aquesta tarde he estat llarga estona amb Miss Clemmy, li he deixat les / *Georgiques chretiennes* de Francis James¹⁵⁶, i una quantitat considerable de fotografies de Italians primitius, perquè s'entretinguí en les hores de llangor intensissima. Com per exemple aquest demati, que s'habien atrassat els correus i no sabia noves de tú.

La Clementina porta una cinteta al coll que fa aixís¹⁵⁷: es una cosa molt escayenta que quan la vegis quedarás meravellat.

Jo he fet uns versos cursis, per dos noies mes cursis encara.

Per un motiu sentimental he comprat una cartera fantastica, el motiu es per guardari un retratet de la qui es dominadora de les meves intencions i pensaments. /

Vaig continuant el grec molt mandrosament, i l'inglés amb no tanta mandra, cultivo la pipa i les mamelles de les cortesanes dels cafès concerts amb bastanta assiduitat, he deixat quasi per complert de cultivar la universitat. I ara a la quaresma cultivo, d'una manera intensa, un dolor agut a les parts gastriques, consecuencia dels dies de peix.

La meva tragedia encallada. Els versos estroncats. Dos coses als jocs florals: Hereu Riera, Egloga piadosa¹⁵⁸.

Antologia Alexandre Plana, molt be, presentació digne. Prolec interessant¹⁵⁹.

Companyia Caramba fent furor¹⁶⁰. Manta assistencia meva.

Diumenge passat Belmonte¹⁶¹. Escandol. *Camelo*. /

Valeri escrivint articles contra Parpal¹⁶² a la «Catalunya».

¹⁵⁶ *Les Géorgiques chrétiennes*, en tres volums (1911-12), obra de Francis Jammes (1868-1938), poeta, novel·lista i dramaturg francès. D'influències baudelairianes, es «convertí» al catolicisme, i fou un escriptor religiós.

¹⁵⁷ Segueix un dibuix d'un coll amb una cinta, de la qual penja una joia.

¹⁵⁸ Aquestes dues poesies no obtingueren cap premi als Jocs Florals d'aquell any. Sagarra les inclogué, però, al seu *Primer llibre de poemes*, publicat al cap de poc.

¹⁵⁹ El 1914 Alexandre Plana (1889 -1940) publicà una *Antologia de poetes catalans moderns* (Barcelona: Societat Catalana d'Edicions), que tingué una gran influència. Joan Maragall hi escriví un pròleg.

¹⁶⁰ La *Compañía Italiana de Opereta Scognamiglio-Caramba* oferí diverses actuacions entre 1913 i 1916, organitzades per la Societat del Gran Teatre del Liceu.

¹⁶¹ Juan Belmonte García (1892-1962). Torero andalús, innovador en l'art de la tauromàquia. El 1913 prengué l'alternativa.

¹⁶² Vegeu la nota 98.

Valeri mala llengua, sens dupte encomanat de Borralleres¹⁶³.
 Ja sabs que Borralleres es selvatge.
 Acabo istil télégrafic.
 T'envio un bes enorme perquè hi capigues tot tú.
 Oh dolça i petita figura

JM [subratllat]

Barcelona vigília de St Josep Patró de la Iglesia Catolica [subratllat]

16

s. d. [4-V-1914]¹⁶⁴

Mon chéri: No es desamor ni oblit ni rencunia de cap mena. Cada dia t'estimo igual i t'anyoro mes. Havia escrit una carta pero el Fat maná que me la descuidès a les butxaques i no m' en recordés de tirarla al correu. Per altra banda estic tristíssim, ensopidíssim, aburridíssim. No tinc esma d'escriure ni d'estudiar, ni res. Tot lo que em dius dels Jocs florals, naturalment, es bastant atinat. Però has de saber que Don Eveli Doria, persona digníssima i estimada, malgrat lo mal poeta qu'ès, em va pregar i demanar amb molta insistencia que lle-/gís la poesia de la flor natural. I jo vaig acceptar, i ahir la vaig llegir amb bastanta mi-granya i ensopiment, perquè la poesia es dolenta, però molt dolenta¹⁶⁵.

I bè, aquest acte meu de desinterés i abnegació, aquesta posposició de l'amor propi a la bona amistat del senyor Doria, aixó m'ha valgut esser criticat de molts, vilipendiat d'en Lopez-Picó¹⁶⁶, i victima de una gazetilla indecenta del «Día Grafico»¹⁶⁷. Pero jo m'en en *fischio!* i els

¹⁶³ Joaquim Borralleres i Grau (1880-1946). Puntal de la tertúlia coneguda com la «Penya d'en Borralleres», que a partir de 1914 es reuní a l'Ateneu Barcelonès. A la seva mort, Sagarra li dedicà una poesia, i en publicà una sentida necrològica a la revista *Destino*, en la seva secció «Antepalco» (29-XII-1951).

¹⁶⁴ A la part superior de la carta hi ha una datació anotada pel receptor: «4.5.14». Capçalera impresa: «Ateneo Barcelonés – Particular».

¹⁶⁵ Sagarra, que havia presentat dues composicions a aquests Jocs Florals, no hi obtingué cap distinció. En parla a les *Memòries* (Sagarra 1954: 578-582).

¹⁶⁶ Josep M. López Picó (1886-1959). Poeta i editor. Fundà, amb Joaquim Folguera, *La Revista* i *Publicacions de La Revista*. Els seus primers llibres tingueren molt de ressò entre els crítics (Ors, Riba) i una ampla influència literària. El 1910 Sagarra li sotmeté a aprovació, per publicar-los, tres quaderns de poesies (encara inèdits), que el poeta-editor li desaconsellà d'imprimir.

¹⁶⁷ *El Día Gráfico*, diari lerrouista barceloní, envià un redactor a la festa dels Jocs Florals, celebrada el diumenge 3 de maig. L'endemà en publicà una extensa crònica, anònima, escrita amb un distanciament irònic i crític. El redactor es referia a Sagarra —que l'any anterior havia guanyat l'Englantina d'or— com «un joven poeta que [...] ha sufrido un desengaño» (4-V-1914, p. 5).

hi faig bun *gesto deshonesto* a tots! No falta persona, i persona molt considerada¹⁶⁸ per mi, que trova digníssima i fins elegant / la meua actitud. No et pensis qu'em vulgui justificar d'haver fet¹⁶⁹ el paper del marit que aguanta la capa al amic de la seva dona. Es que dels jocs florals i de tot, ja poca cosa se m'en dona. Es a dir no val la pena de que jo m'en ocupi.

Lo que em molesta més, es lo que diuen si me he emportat un disgust ò nò, jo puc jurarte que no me l'he emportat de cap mena, i el paper que em molesta fer mes es el de la victima. Vaig anar al sopar dels Jocs, amb Mossèn Riber i en Carner, em varen reinsistir¹⁷⁰ a no llegir rès ni escoltar rès de lo que es llegia, em van pregar molt, i a la fi jo vaig recitar mitja dotzena de versos de la «Elegia del home que llaura»¹⁷¹ /

Are tinc els examens a sobre i tragedies sentimentals mes interessants que el Senyor Mateu¹⁷².

Estic en un estat deplorable, encara que no t'escrigui no en fassis cas, i escriume tú de la mateixa manera.

Lo que vui que et consti i al menys que ho creguis tú, perquè ja molt poca gent m'interessa, es que en el meu mal humor no hi tenen res que veure els Jocs Florals. La prova es que hi vaig anar amb una flor blanca al trau, i tota la estona vaig parlar en castellá, amb una amiga meua, molt deliciosa i molt simpatica.

Adeu

Una abraçada

[signatura abreujada]

Avui he rebut una agradable carta de la Maria Antonia Salvá¹⁷³

¹⁶⁸ A l'original, «considera».

¹⁶⁹ «fet», afegit a la interlínia.

¹⁷⁰ A l'original, «reinstir».

¹⁷¹ «Elegia de l'home que llaura» es publicà a la revista *Catalunya* el 5-VII-1913. Amb el títol «De l'agre de la terra» havia obtingut un accèssit a l'Englantina als Jocs Florals d'aquell any. I, titulada «L'home que llaura», obrirà el *Primer llibre de poemes*, de 1914.

¹⁷² Referència irònica a Francesc Matheu i Fornells (1851-1938), editor i escriptor, poeta flouresc.

¹⁷³ Poetessa mallorquina (1869-1958). Sagarra la tractà en la seva estada a Mallorca l'any 1912. Vegeu la carta 1.

17

s. d. [16-V-1914]¹⁷⁴

Aubó primaveral! (que diuen a Mallorca)

De les meves nits parisines sembla que en tens una mica d'esberament, es clar, la teva castetat, el teu amor gairebé Petrarquesc (encara que a tú t'agradaria ser com Oscar Wilde) et fan mirar amb un no se que de repugnància els meus honestos i naturals lleures. T'haig de dir mes, ara la mestressa del meu desitg es una dona Zuloaguesca¹⁷⁵, una sevillana meravellosa, però meravellosa de debó. Te un ventre, que una frase d'Orsiana¹⁷⁶, diria que ocupa el primer lloc en l'història universal dels ventres. I vaja! tot lo demás es Tiziá, els braços, les cames, una orgia sentimental i voluptuosa una *reverie* d'opi. una *literatura* indescriptible. /

Ahir a la nit vaig trovar a en Miquel Ferrá, per la Rambla, i ell va veure en la meva cara unes taques vermelles; no t'pensis que fos res de mal, senyals de llavis pintats i qualque mossegada ignoscenta. Que hi farem! Aixís es la vida. Tot aixó ho faig com a preparatori de la carbassa o carbasses que em donarán, de les quals no en sofriré gran empatx.

Jo ja he adquirit la virtut de tirar-me-ho tot a l'esquena. Estic en una crisi que si li passés an 'en Pastor¹⁷⁷, naturalment que faria riure, pero en un home del meu *calibre* ja s'ha de mirar amb mes serietat, la meva bondat perilla! Soc com un nen quan surt del col·legi, una barreja de coses dignes i indignes, una continuada divagació, em te completament fotut.

T'he de dir que em fas una mica de falta, per omplirte el cap de les me-/ves bestieses, perquè estic molt sol.

Aquesta tarda tinc una cita a les sis, però no hi aniré; vui dominar el vici com un congregant de Maria Inmaculada i San Luis Gonzaga. Auesta tarde aniré a fer una honestíssima visita a la teva Miss Clem.

*Oh recuerdos encantos y alegrías
de los pasados dias
O dulces sueños de color de rosa*

Tinc moltes ganes de dir ximpleries i de fer lamentacions.

¹⁷⁴ Al capdamunt del full, Riba hi anotà una data: «maig 1914». La carta fou escrita el dia 16, l'endemà de l'obertura de l'exposició d'Ynglada al Faiança Català (vegeu *infra* i la nota 178). Capçalera impresa: «Ateneo Barcelonés – Particular».

¹⁷⁵ Com les pintades pel basc Ignacio Zuloaga Zabaleta (1870-1945). Centrat sobretot en el retrat de tipus i personatges, la seva pintura enllaçava amb la tradició realista hispànica.

¹⁷⁶ Una frase d'Eugeni d'Ors, o de l'estil de les seves.

¹⁷⁷ Adolf Pastor, alumne dels jesuïtes. Sagarra l'esmenta a les *Memòries* (Sagarra 1954: 362).

Ahir en Pere Inglada¹⁷⁸ va inaugurar una exposició al Fayans¹⁷⁹; una serie de ninots funambulescs, animals que *cohabitent* y donzelles nues, coloms i galls i gallines. / L'Ors ha fet un prolec al catalec de la Exposició, i compara a l'Inglada amb St. Francesc d'Assis; em perdut ben bé la carta de navegar!

D'aquella frase qu'em dius que t'expliqui, no t'en puc dar raò, perquè no recordo, com ni quan ho vaig escriure.

A aquestes cartes hi poso tanta imbecilitat i les faig tant depressa que ja no m'en recordo al cap de mitja hora; però entre les imbecilitats, hi poso miquetes del meu esperit que es una cosa molt sòlida, encara que t'en fotis

[signatura abreuçada i subratllada]

18

s. d. [maig 1914]¹⁸⁰

Criatura dolcíssima: Estic ficat fins al coll dins d'un bassal de *Procedimientos judiciales y Código Civil* que em sembla que no en sortiré pas. Pero no ve d'aquí! L'immortalitat no te rès que veure amb les carbasses. Val a dir qu'estudio, aixó no em priva però, de fer versos i fer les meves nocturnes correrries pels infames tuguris de Barcelona¹⁸¹.

Ahir vaig *fruir* una nit parisina, un home ha de viure d'aquestes coses per distreures del / dolor quotidià i del pes del geni.

Jo, dolcíssim, estic gairebé tip de Barcelona, no et diré que desitgi una Ecbatana¹⁸² o una Samarcanda¹⁸³, amb una senzilla Oxford m'accontentaria.

¹⁷⁸ Pere Ynglada i Sallent (1881-1958). Dibuixant. Centrà la seva temàtica en el circ i el music-hall, i en els temes d'animals, sobretot de cavalls, que serien la seva gran especialitat. Exposà per primera —i única— vegada el 15 de maig de 1914, amb el suport d'Eugeni d'Ors, que li dedicà una «glosa»: «Pere Ynglada, noucentista», *La Veu de Catalunya*, 15-V-1914.

¹⁷⁹ Faiança Català. Establiment artístic creat el 1891 a Sabadell pel ceramista Marià Burguès, amb botigues a Barcelona, una de les quals esdevingué la sala d'exposicions de la plana major del Noucentisme.

¹⁸⁰ Datació anotada per Riba a la part superior del full.

¹⁸¹ Aquesta època de Sagarra, que ell mateix qualificarà de «tomàquet», servirà a l'escriptor per descriure magistralment, a la novel·la *Vida privada*, la Barcelona *canaille* del districte cinquè, més conegut com el «Barri Xino».

¹⁸² Ecbàtana, antiga ciutat de l'Iran (avui Hamadan), capital de l'imperi meda.

¹⁸³ Ciutat de l'Uzbekistan, coneguda per la seva posició central a la ruta de la seda asiàtica entre la Xina i Occident.

Aqui no obstant hi ha individus d'una fina sensibilitat que m'amusen bastant, p. ex. Mossen Llorenç Ribér; ara m'estaba contant unes coses de les putes mallorquines, senzillament deliciosos. Una mena de *Maison Tellier*¹⁸⁴ veritable. Jo quan estigui de molt bon humor, en faré¹⁸⁵ histories extraordinaries. /

Ara em fibla d'una manera indigne la gana de fer versos.

Ultimament he escrit «La Balada dels cans humils»¹⁸⁶ (una cosa bastant bonica) Em sembla que dintre la meua manera faig un relatiu cambi de direcció, i això podria ser una cosa util.

La teva Clem[entina] está molt bè, avans d'ahir que plovia a bòts i barrals la vaig anar a veure.

Jo ahir vaig estrenar un vestit, d'un color de plom, molt estret de calces, cosa que posa en evidencia tots els meus valors.

Ahir a la Teresita (la vehina del Ateneu) li vaig dir si volia que / anés a ferli companyia. Ella va respondrem «que vindria la seva mare» i jo «Que m'amagaria sota del llit» i ella «Quina fila faria un poeta sota del llit» i jo «No es pensi, no fora pas la primera vegada».

La Teresita progressa i se sent bullir les sangs, encara farèm alguna cosa.

Adeu! Sigues optimísta i no concedeixis res a la pietat dels altres.
Una abraçada de ton

[signatura abreujada]

19

s. d. [27-V-1914]¹⁸⁷

My darling: T'escric desde la meua cambra. Ella ha devingut una inexpugnable fortalesa, l'exercit setjador son els *proc[edimientos] judiciales*, la capitulació será dijous, el vencedor Don Magin Fàbrega¹⁸⁸, la victima, jo. Ara ja estic llest de Civil i d'Internacional, amb Aprovat i Notable.

Celebro molt que vagis a Aranjuez i a Toledo, jo es molt probable, quasi segur, que el diumenge dia 31 guillaré cap a París. Aixó que en altre temps em fora molt agradable, en l'actualit[at] m'ès enutjós,

¹⁸⁴ *La Maison Tellier* (1881), novel·la eròtica de Guy de Maupassant (1850-93), ambientada a Fécamp, una ciutat de la Normandia on visqué l'escriptor.

¹⁸⁵ A l'original, «fará».

¹⁸⁶ «La Balada dels cans humils», *Catalunya*, 16-V-1914, p. 310.

¹⁸⁷ Datació de Riba a la part superior del primer full.

¹⁸⁸ Vegeu la nota 85.

Barcelona te per mi en els moments presents, una pila¹⁸⁹ de coses que em costen abandonar, l'amor i altres mes agradables entreteniments, m'han fet un gros esboranc!

Per altra banda tinc moltes ganes d'escriu-/re versos, estic passant uns dies d'abstenció, i no se que ho fa, que gairebé es quan un tè mes ganes de fer literatura.

Aquest any per mi la Primavera ha sigut turbulenta, gens trágica, molt al contrari, cada dia practico més el *tantsemenfotisme* (aquesta paraula no negarás que es molt bella i digne d'un diccionari alemany)

L'altre dia com de consuetut vaig veure a la teva Miss Clem. que jo li dic Virgo Clémens, per lo que te de Clementina i de Climent (aquest adjectiu climent no tè rès que veure amb en Climent)¹⁹⁰

Doncs bé, vaig veure a la Clementina pero oh dissort! Hi havia el teu sogre / aquell extraordinari senyor Arderiu, fill de Solsona i vehí de Barcelona, i, naturalment, jo no vaig poguer entregarli la carta, i vaig tenir d'esperar que anés a classe d'Inglés pera donarli en una cantonada. I aixó que m'acabava d'examinar de civil! Ja veus quines coses mes extraordinaries faig, i com compleixo el carrec d'Horatio (naturalment l'Horatio, d' Hamlet, i l' Hamlet ets tu).

Aquest be de Deu de parentissis em fan semblar una mica a Sancio Panza (que diu d'Annunzio)¹⁹¹

Com veus encara que tot el dia estic amb *procedimientos judiciales* no he perdut el bon Humor (humor amb H)

Si vaig a París m'estaré bona part del mes de juny fora, t'ho dic per la nostra correspondencia.

Adeu una abraçada de ton

[signatura abreujada]

¹⁸⁹ A l'original, «pila» repetit.

¹⁹⁰ Es refereix a Joan Climent, esmentat per Josep Pla a *El quadern gris*. Seguí la carrera diplomàtica, i fou cònsol a Hamburg. Cf. Josep Maria Boronat, «Una conversa amb Josep M. Capdevila», *La Publicitat*, 6-II-1926.

¹⁹¹ Gabriele d'Annunzio (vegeu la nota 155) publicà *La morte di Sancio Panza* dins el volum *San Pantaleone* (1886).

20

París, 4-VI-1914¹⁹²

My darling! Ja et suposo Barceloní, impregnat del Grecco i del secret de Toledo¹⁹³, *tant impregné d'amour!* Sobretot. Que l'amor et sigui agradable i dolç, que la Clementina et sigui dolça, aixó et desitjo desde aquest Paris tant dolç i tant formidable. Oh mon chéri, la meva vida esta sotragada per una visió cinematogràfica de dones; dones de totes menes de gran bellor i de gran lletjor, però totes no se que tenen, molta barra, / amb molta segur[et]at. Jo per aixó no m'hi trovo gens extrany i amb la gorra i amb la pipa com un detective anglés, vaig per tot i res se m'escapa dels ulls. Avui he abraçat al gran Calvet¹⁹⁴.

Naturalment que no t'haig de fer una resenya de lo que veig ni com distribueixo les hores.

Avui he vist¹⁹⁵ el retrato del gran Verlaine pintat pel gran Carrière¹⁹⁶. Demà donaré la primera ullada al Louvre.

A l'Hotel hi ha de tot fins un princep indio amb un turbant de seda!

Aqui es respira un perfum de cutis que deixa tonto. Jo no se pas com m'ho faré per no pecar contra els manaments. / Em sento d'Orsiá i regenerat.

Quan arrivi a Barcelona seré insoportable.

Escriume que fá la gent d'aquí; escriume coses de Toledo, he vist un retrat de Maurice Barrès¹⁹⁷ fet per Zuloaga. No se si en coneixes alguna fotografia, naturalment que a ru t'ha d'emocionar.

Jo encara que tinc moltes coses per dir, també en tinc molt poques. En mig de tot estic ensopit, a Barcelona hi he deixat una pila de coses...

Digues a tothom que ja escriuyré poc a poc que tinc migranya i que saludo molt a tothom i que enyoro molt a tothom.

¹⁹² La data és a l'encapçalament de la carta: «Paris, le 4. Juny 1914». A la part superior esquerra, imprès: «Grand Hotel du Louvre – Paris».

¹⁹³ Pocs dies abans, Riba havia comunicat a Sagarra que pensava visitar Toledo. Vegeu la carta anterior.

¹⁹⁴ Agustí Calvet i Pascual (1867-1964), més conegut com a *Gaziel*, feia una estada d'estudis a París.

¹⁹⁵ A l'original, ratllat, «visitat».

¹⁹⁶ Eugène Carrière (1849-1906), pintor conegut pels seus retrats d'escriptors (Verlaine, A. Daudet, A. France).

¹⁹⁷ Maurice Barrès (1862-1923), escriptor i polític francès. Després de 1870 adoptà un nacionalisme tradicionalista i sentimental. Entre altres obres, és autor del llibre de viatges *Greco ou le secret de Tolède* (1912). Vegeu *supra*.

Especialment saluda a la Clementina, digali que no li faltará el meu testimoni en forma de postal¹⁹⁸.

Una abraçada de ton

JM [subratllat]

21

[7-VI-1914]¹⁹⁹

My darling!

Encore Giorgione.

Ja estic tip de París, tinc moltes ganes de veuret i xerrar força.

Teu,

JM [subratllat]

22

Paris - 11-6-1914²⁰⁰

del dia de Corpus.

Per les trompes i els gegants,
i la ginesta de les mans,
i els ciris i els capelláns,
Senyor! Doneunos una mica de seny!

Dia de Corpus; aquí plou, apenes diuen misses, res de ginesta i professó. Les driades²⁰¹ es passeigen pels carrers com si tál cosa.

Adeu, trist i solitari, t'envio una abraçada. JM.

¹⁹⁸ Sagarra li envià, efectivament, una postal. Vegeu-ne la transcripció a l'apèndix.

¹⁹⁹ La data és al mata-segells. «Carte Postale» adreçada a «Sr. D. Carlos Riba – Ateneo Barcelonés – Calle Canuda. – Barcelona (Spagne)». Al recto, reproducció del «Concert campestre» de Giorgione (1477-1510).

²⁰⁰ Postal (recto, imprès): «Antoine Watteau – (1684-1721) – Jupiter et Antiope» (a la part superior); al capdaval: «Musée du Louvre – Printed in Paris». Adreça: «Sr. D. Carles Riba – Ateneo Barcelonés – Carrer de la Canuda – Barcelona – (Spagne)». Sagarra passà el mes de juny a París. Ho recorda a les *Memòries* (Sagarra 1954: 583-594).

²⁰¹ Driades, nimfes dels boscos.

23

s. d. [16-VI-1914]²⁰²

Darling! Aquí va l'Olympia de Manet²⁰³, es impossible trovar-ne una amb colors perquè no n'hi ha cap en tot Paris.

T'escric una llarga carta²⁰⁴.

Adeu teu

JM

24

París, 16-VI-1914²⁰⁵

Mon petit chéri! A la fi he rebut la teva carta, que m'ha deixat ple de bonheur. Jo crec que tot lo que tu sents *au present* está completament oposat a les que jo sento. Però Tolstoi deiu que no hi ha homes bons ni dolents ni homes diferents dels altres, sino que hi ha home que es mes bo que dolent i al revés; i home que s'assembla o es desassembla. Tu i jo ens assemblem però estem posats en dos mitjans tant oposats! Fins l'amor que a tu al mitg de les teves *tragedies* se t'ha donat d'una manera completa dolça i franca, a mi, cada vegada veig coses mes rares i mes negres, i mes val que no hem preocupi de lo que vindrà, ni com es resoldran / una pila de problemes que tinc a dintre cada vegada mes extrany i mes complicats, i cada vegada veient la vida d'una manera nova, i sentiments nous, i aspiracions noves, i desenganys, i perdre nits, i això barrejat amb el meu natural bon humor, i amb les ganes de divertir-me i amb aquest *infant* que porto dintre (suposo que compendras que no vui dir que porto cap cap infant a les entranyes perquè llavors seria un fenomen, i gracies a Deu soc una persona molt corrent). Ara tot aquest preamvul psicologic no se pas perquè l'he fet, però vaja! t'en faràs carrec, no crec que t'interessi gran cosa.

Ma petite vie, excelentment! He procurat emanciparme completament del Pare²⁰⁶ i aixó em proporciona inefables ocasions.

Ahir imaginat quina cosa mes dolça. Vaig anar a passejar de bracet, al Luxembourg, amb una amable²⁰⁷ Lucie que sab parlar *argot* i sab

²⁰² Postal. La data és del mata-segells. Adreça: «Sr. D. Carles Riba – Ateneo Barcelonés – Calle Canuda – Barcelona – (Spagne)». Al recto, reproducció en blanc i negre del quadre esmentat: «MANET – *Olympia* – Musée du Luxembourg, Paris».

²⁰³ Édouard Manet (1832-83). Pintor influït pels clàssics (Giorgione, Rafael, Ticià, Velázquez). Autor d'*El dinar campestre* (1863) i *Olympia* (1863), que causaren un cert escàndol.

²⁰⁴ És la carta següent.

²⁰⁵ La data diu: «Paris, le 16 juny 1914». A la part superior esquerra, imprès: «Grand Hotel du Louvre – Paris».

²⁰⁶ Ferran de Sagarra i de Siscar (1853-1939). Historiador i sigil·lògraf.

²⁰⁷ «amable», escrit a la interlínia. Abans, «dolça», ratllat.

tots els couplets i sab besar d'una manera càlida i fina al mateix temps. / A ella l'emocionen els versos i n'hi he fet uns en *francés* i els hi he portat adins d'un ram de roses. Està emocionadíssima... M'entreteinc a tirar molles de pà als pardals, i altres coses per l'estil, he vist la *Cigale*, el *Ba-ta-clan*²⁰⁸ etc.

Tot aixó ho faig per amusarme, i a estonetes.

Els dematins passo molta estona al Louvre, m'he convençut que el Tizia²⁰⁹ es el pintor mes gran que mai hi hagi hagut, i dic *pintor* i solsament pintor. Perque hi ha pintors que ademés son altres coses que se senten a la meva manera de veure de la pintura com per exemple Rafael i Miquel Angel, i aquets potser son mes grans que el Tizià. Naturalment els Italians i els Espanyols, (els primitius italiàns) aqui no m'han dit res de nou, en lo que es mes ric es en escola veneziana. Aquella pastoral del Giorgione²¹⁰ es esfereidora! Lo que m'ha interessat moltissim han sigut els grans mestres francesos que jo desconeixia, el Wateau²¹¹ es una deliciai. I els del segle dinou, sobre tot Corot i sobretot Manet²¹², aqui ademés de l'Olympia del Louvre²¹³, en el Louvre mateix dins la colecció recentment instalada que pertenesqué a Isaac de Camondo²¹⁴, hi ha la Lola de Valencia²¹⁵, aquell *bijou rose et noir* que diu Baudelaire²¹⁶, i altres quadros molt interessants. al Luxemburg te aquell quadro del *Balcó*²¹⁷ que es tant gròs com lo mes gròs que vulguis. En la mateixa coleccio Camondo hi ha l'obra principal del Degas, també molt interessant. I en la coleccio Chauchard²¹⁸ hi han aquelles meravelles de Millet²¹⁹ que s'han de veure per creure-ho, perquè el color de l'*angelus* i les *glaneuses*²²⁰ i els remats i les postes, de Millet es el prodigi mes gran que es pugui fer en pintura. Adeu prou de quadros, porque ompliria massa paper, ja en parlarem llargament.

²⁰⁸ La *Cigale*, sala de teatre i de concerts, al bulevard Rochechouart, a prop de la plaça Pigalle. Bataclan, sala d'espectacles (vodevils i revistes) del bulevard Voltaire.

²⁰⁹ Tizià. Vegeu la nota 137.

²¹⁰ Vegeu la nota 137.

²¹¹ Jean-Antoine Watteau (1684-1721). Pintor especialitzat en escenes galants.

²¹² Jean-Baptiste Camille Corot (1796-1875), paisatgista pre-impressionista; Édouard Manet (1832-83), proper a l'impressionisme i practicant de la pintura *au plein air*. Vegeu la nota 203.

²¹³ L'*Olympia*, de Manet (1863), té com a referència la *Venus d'Urbino*, de Tizià.

²¹⁴ Isaac de Camondo (1853-1911), col·leccionista d'art d'origen sefardita, cedí la seva important col·lecció de pintura al Museu del Louvre.

²¹⁵ *Lola de Valence*, quadre de Manet (1862). Retrat de Dolores Melea, ballarina espanyola.

²¹⁶ «*Le charme inattendu d'un bijou rose et noir*», darrer vers de la quarteta que Baudelaire dedicà a la figura del quadre, inclosa a *Les épaves* (1865).

²¹⁷ *Le balcon* (1863), oli amb figures. La noia del quadre és la deixeblla i amiga de Manet, Berthe Morisot.

²¹⁸ Alfred Chauchard (1821-1909), mecenes artístic.

²¹⁹ Jean-François Millet (1814-1875). Conreà els temes rurals, en la tradició del realisme holandès. Són representatius de la seva obra *Les espigoleres* (1857) i *L'Àngelus* (1859).

²²⁰ *Les glaneuses* («Les espigoleres»). Vegeu la nota anterior.

He enviat una altra postal a la Clementina²²¹ saludala afectuosament de part meva.

T'embrasse ton JM [*subratllat*]

25

s. d. [17-VI-1914]²²²

O mon cher! Tremola devant d'aixó que es lo mes gròs que hi ha al museu de Luxembourg. Ensenya-ho a la Clementina de part meva.

26

s. d. [17-VI-1914]²²³

Aquí tens el *balcó* de Manet. A mi em fa pensar amb una pila de coses, desde lo millor de Manet fins a lo millor de Baudelaire.

Em penso que t'estimaràs mes que t'envii aixó que la Gioconda o la Venus de Milo.

27

s. d. [17-VI-1914]²²⁴

Mon chéri! T'envio coses decandentistes, no t'esglaiis per aixó. Aquesta es la Salome que va inspirar a Oscar Wilde, em sembla que t'emocionará una mica.

²²¹ Vegeu-la en l'apèndix.

²²² Postal núm. 1. La data és del mata-segells. És la primera de sis, numerades a mà, trameses aquest dia i els següents. Adreça: «Sr. D. Carlos Riba – Ateneo Barcelonés – Calle Canuda – Barcelona – (Spagne)». Al recto, reproducció, en color, del quadre *Maternité*, d'Eugène Carrière. (Musée du Luxembourg, Paris).

²²³ Postal núm. 2. La data és al mata-segells. Adreça: «Sr. D. Carlos Riba – Ateneo Barcelonés – Calle Canuda – Barcelona – (Spagne)». Al recto, reproducció del quadre *El balcó*, d'Édouard Manet (vegeu la nota 217).

²²⁴ Postal núm. 3, del mateix dia que les anteriors. «Union Postale Universelle». Adreça: «Sr. D. Carlos Riba – Ateneo Barcelonés – Calle de la Canuda – Barcelona – (Spagne)». Al recto, reproducció del quadre *L'Apparition*, de Gustave Moreau (Musée du Luxembourg, Paris).

28

s. d. [17-VI-1914]²²⁵

I ara ve ²²⁶ la mort de Don Joan, queestic convençut que t'ha d'agradar força.

Adeu i una bona abraçada de ton

JM [subratllat]

Paris - Juny - 1914

29

s. d. [20-VI-1914]²²⁷

Darling! Mentre feia *mon petit déjeuner*, he llegit la carta que tu i en Galán²²⁸ heu fet en col·laboració. Val a dir que sou uns porcs! A mí m'ha caigut una gota de xocolata demunt de la bagueta. Encara que meno vida de *Cardenal del Renacimiento*, m'he ruboritzat tot.

Ja veus que torno be per mal, i us envio el lloc que a tots tres, a en Galán, a tú, i a mí, ens esta destinat.

Adeu. JM.

30

s. d. [22-VI-1914]²²⁹

Potser jo arriba[ré] avans que aquesta postal. Perqué a les set surto cap a Barcelona.

Per fí he trovat una Olimpia en colors!

Teu a molt aviat

JM.

²²⁵ Postal núm. 4, del mateix dia que les anteriors. La data és del mata-segells. Adreça: «Sr. D. Carlos Riba – Ateneo Barcelonés – Calle Canuda – Barcelona – (Spagne)». Al recto, reproducció del quadre *Mort de Don Juan*, de Ford Madox Brown (Musée du Luxembourg, Paris).

²²⁶ A sota: «bé».

²²⁷ Postal núm. 5. La data és al mata-segells. Adreça: «Sr. D. Carlos Riba – Ateneo Barcelonés – Calle de la Canuda – Barcelona – (Spagne)». Al recto, reproducció del quadre *Le Parnasse*, d'Andrea Mantegna (Musée du Louvre).

²²⁸ Manuel Galán. Vegeu la nota 42.

²²⁹ Postal núm. 6. La data és al mata-segells. Adreça: «Sr. D. Carles Riba – Ateneo Barcelonés – Calle Canuda – Barcelona – (Espagne)». Al recto, reproducció en color del quadre *L'Olympia*, d'Édouard Manet.

31

s. d. [setembre 1916]²³⁰

Caríssim: Em veig amb un bullit per donarte l'Internacional²³¹, un mal fixament em va fer-te prometre lo que no podia, perque el meu Internacional són uns fragments inútils que no crec que 't serveixin de rès, ja vaig dir an'en Valeri, que't donés uns apunts que ell tenia que 't seràn molt mes útils / que lo meu. En quan a influències farè *tot lo que pugui*.

Lo d'Olot²³² està perfectament solucionat, aquella gent son uns *cabres* i vaig tenir de formalisar-me. Afortunadament el veredicte està tot com jo volia, i el llibre de la Clementina és el premiat²³³.

Estic enfeinadíssim i segur de que 'm suspendran una altra vegada; el dimecres / vaig a Girona per *affaires* sentimentals, i el dissapte serè a Olot. Si puc el dilluns de la setmana que vè, vindre a casa teva a donar-te l'import del premi, o farè que't vingui a mans lo mes aviat possible.

Adeu, perdonam i compadeixme.

T'abraça el teu

JMdeSagarra [*subratllat*]

32

s. d. [setembre 1916]²³⁴

My dear Charles!

Tota aquesta setmana volia venir però no m'he trobat bè, a causa d'una pila de coses. Aquí et deixo el premi de la Clementina. Tinc moltes ganes de veureus i parlar llargament.

T'abraça el teu

JMde Sagarra

²³⁰ A la part superior del full Riba hi anotà la data: «set. 1916». Capçalera impresa: «Ateneo Barcelonés – Particular».

²³¹ Apunts de dret internacional. Tant Sagarra com Riba cursaven la carrera de Dret.

²³² Es refereix als Jocs Florals d'Olot, celebrats aquell mateix mes.

²³³ Clementina Arderiu hi obtingué la flor natural amb el recull *Cançons i elegies*, el seu primer llibre de versos, publicat aquell mateix any.

²³⁴ A la part superior del full Riba hi anotà la data: «Set. 1916».

33

1-II-1917²³⁵

My dear Charles! Si persona hi ha ensopida al mon, crec que soc jo. He arribat a l'insensibilitat tan se m'en dona que plogui com que faci sol, com que faci fret, tot m'és igual. Tant se m'en dona estar sol com acompanyat, com que la gent em parli com que'm deixi estar en pau. Lo que desitjo és sortir d'aquí, i tot hi desitjar-ho cada dia m'hi acostumo més, i en vaig agafant l'enquerquerament, una mena d'enquerquerament dorsal de persona resignada. Si sabessis la mandra que tinc de tot! Estudio d'esma, molt poca cosa no't creguis, per ara això de ser consul no mata, més endavant serà la cosa més peluda. De tota manera les classes aquestes no son / com les de la Universitat; si vols saber la lliçó, t'has de pendre la molestia d'estar cinc quarts prenent apunts, i copiar-los en net i llegirte'ls unes quantes vegades.

La fauna d'aquí amic meu, és lamentable, i els pocs catalàns que pululen més lamentables encara, Deu me dongui gent de Burgos o de Galicia —per cert, que tinc una cambrera que té alguna cosa que veure amb el Jabón Heno de Pravia, perquè precisament és de Pravia, i els dematins que'm llevo tard diu: *el Señorito es muy folgacián*, deixèm l'incís de la cambrera. Entre la gent que més odio hi ha en Badia Malagrida i un altre d'Olot més burro que ell.

Les estones que estèm de bon humor veiem coses verdaderament notables, el mon poetic dels *bas fonds* madrilenys és esvera-/dor, ¿tú coneixes els secrets del Cafè Colonial? No sé si quan tu vivies en aquesta terra infecte, et dedicaves a recorre les clavegueres espirituals, pero creu que jo en ma vida m'hauria cregut tot lo que he vist aquí de nits i no pas perdent-ne gaires.

I lo més trist és que entre algùn de aquets subjectes el meu nom *era ya conocido* i tinc *admiradors*, és una verdadera desgracia, pero que a mi em diverteix força.

Avui tot això està que bull, per lo dels submarins²³⁶, tothom hi fa xistos, hi ha qui diu que a Cadiz, *los boquerones se declararán en huelga*. No sé que deu estar passant ara al Congrés; ara acabo de veura, en un recó d'aquesta casa al gran Morente²³⁷ dient coses sublimes / i terribles.

²³⁵ La datació és al final de la carta: «Madrid, 1 de Febrer de 1917». A dalt, imprès en vermell: «Ateneo Científico, Literario y Artístico – Madrid».

²³⁶ El 9 de gener de 1917 el kàiser declarà una guerra submarina indiscriminada, però no fou fins al 31 d'aquell mes que la decisió es feu efectiva.

²³⁷ Manuel García Morente (1888-1942). Filòsof. Fou professor de la Institución Libre de Enseñanza i un dels introductors de la fenomenologia a la península Ibèrica.

El discurs de l'Unamuno ha despertat folles indignacions, et recomano un article d'en Salaverría, que va sortir ahir a l'A.B.C.²³⁸

En Galán està bo i és l'únic baluart que'm queda, de tant en tant veig alguna persona digne, en J. R. Jimenez²³⁹, està molt amable em convida a menjar coses suculentos i la seva dona es molt simpàtica. En Díez Canedo²⁴⁰ és un llauna. El que és un llauna intolerable és en Gomà²⁴¹, que tu ja l'has patit, no'm deixa de petja.

Adeu, escriume, dona els millors records a la Clementina i reb una abraçada del teu

JosepMde Sagarra [subratllat]

Madrid, 1 de Febrer de 1917.

34

5-I-1918²⁴²

T'envio dugues butaques pel dimars a la nit²⁴³, records afectuosos a la Clementina, i [il·legible] al teu

JMdeSagarra [subratllat]

5 Gener 1918

35

Madrid 28 maig 1918

Carissim: No t'he contestat avans, perquè les teves traduccions van venir amb un considerable retràs. No les he llegides encara, pero suposo, *em penso* que m'agradaràn.

Aviat ens veurem perquè a primers de juny serè a Barcelona; la meva vida sofreix una metamorfosi extraordinària, no sé on aniré a parar ben bé del tot.

²³⁸ «El catedrático hablador», ABC, 31-I-1917. És un article molt dur —i gratuït— contra Unamuno, que dificulta la relació entre els dos escriptors.

²³⁹ Juan Ramón Jiménez (1881-1958). Poeta andalús. Un dels màxims exponents del Modernisme castellà. Aquell mateix any publicà *Diario de un poeta recién casado*.

²⁴⁰ Enrique Díez-Canedo (1879-1944). Crític i erudit. Col·laborà en diaris i revistes literàries de Madrid.

²⁴¹ Enric Gomà, valencià, era crític musical d'un diari de Madrid. A les *Memòries* Sagarra el qualifica d'«excel·lent amic» i en parla extensament (Sagarra 1954: 717-720).

²⁴² A la part superior del full, imprès: «Teatre Català – Romea – Empresa Fàbregas – Administració».

²⁴³ Devien ser dues entrades per a la representació de *Rondalla d'esparvers*, la primera obra dramàtica de Sagarra, estrenada al Romea el 8 de gener de 1918.

L'únic que puc dir-te és que / penso casar-me aviat, *aviat* no vol dir quan perquè no ho sé.

La meua literatura va endavant, he fet algun vers, pocs molt pocs. Tinc acabat un poema dramàtic, del qual n'estic una mica satisfet, bastant més que de la *Rondalla d'esparvers*, i tinc un altre drama començat.

Malgré el negar-me [*mot il·legible*] teatral, a mí cada dia m'interessa més el teatre.

El meu poema es diu *Dijous Sant*²⁴⁴, tinc ganes de representar-lo / aquí a Madrid, l'any que ve si és possible, i em sembla que en Martínez Leira, ho acolliria amb bon gust, o potser la Xirgu²⁴⁵; no sé tampoc si la traducció s'ha de fer en vers o en prosa.

Estic *esverat* de la vida, però em sento optimista. *No seré cónsul*²⁴⁶.

Adeu, els millors records a la Clementina, i una abraçada ben forta per tú, del teu amic *que tampoc minva*

Josep Maria [*subratllat*]

36

s. d. [gener 1919]²⁴⁷

My dear:

T'envio dugues butaques per l'estrena de *Joan Enric*²⁴⁸.

Es dimars al vespre.

Els meus millors records a Madame²⁴⁹.

T'abraça el teu,

Josep Maria [*subratllat*]

²⁴⁴ Poema escènic en tres actes. S'estrenà al al teatre *Romea*, de Barcelona, el 6 d'octubre de 1919, i es publicà quatre anys després (Barcelona: Llibreria Bonavia, 1923).

²⁴⁵ Margarida Xirgu i Subirà (1888-1969). Actriu catalana. El 1914 passà a Madrid, on es convertí en la primera figura del teatre castellà. El mateix any actuà a Buenos Aires, a l'Uruguai, a Montevideo, i a Xile.

²⁴⁶ Aquell mateix any Sagarra abandonà la carrera diplomàtica i tornà a Barcelona.

²⁴⁷ Capçalera impresa: «Ateneo Barcelonés – Particular». Pel contingut, la carta degué ser escrita als primers dies de gener de 1919.

²⁴⁸ *Joan Enric*, obra dramàtica en quatre actes i en prosa, s'estrenà al Teatre *Romea* a començaments del 1919. L'obra fou un fracàs, i, més endavant, Sagarra l'exclougué de la publicació del seu teatre complet. El 1985 fou publicada per l'Institut del Teatre, dins la col·lecció «Biblioteca Teatral».

²⁴⁹ Clementina Arderiu, esposa de Riba.

37

Heidelberg. 6. Agost 1920²⁵⁰.

Carissimo! Fins fa quinze dies no he pogut saber la teva adreça, tinc moltes coses per contar-te i m'agradaria que m'en contessis moltes. Ara fa deu dies que rodo per aquestes terres germaniques.

Molts records a la Clementina i al nostre estimat Obiols. Teu

Sagarra [*subratllat*]

La meva adreça a Berlí és: Babelsbergerstr. 48. II. Berlin - Wilmersdorf

38

s. d. [1921?]²⁵¹

Estimat. Lamento moltíssim el meu oblit, però en aquest mon tot té remei fóra de la mort.

Aquí t'envio la clau del meu calaix on geuen els articles teus. Com pots veure correspón al nº 46. Aquest calaix rau en els armaris de la sala gran, de pas cap al W. C. en Lòpez de la biblioteca ja te l'ensenyara. Guarda la clau fins que torni del Port de la Selva.

Dispensa i mana sempre al teu afm.

Sagarra [*subratllat*]

39

s. d. [11-II-1924]²⁵²

Caríssim i dolcíssim:

Aquets dos fulanos que toquen la «siringa sonora»²⁵³ et fa-/rán saber, que soc á Nápoli, que he estat dos dies al llit, que el Vesubi esta

²⁵⁰ Postal. Al mata-segells, «6.8.20». Adreça: «Italien - Egregio Proff. Carolo Riba – Pensione Gatti – Via de Servi 1 – Siena» (abans, ratllat: «Firenze»). Al recto, vista de Heidelberg des del Camí dels Filòsofs.

²⁵¹ La tardor de 1921 Sagarra descobreix el Cap de Creus, Cadaqués i el Port de la Selva (*cf.* J. M. de SAGARRA, «Vint-i-cinc anys de poesia», pròleg a *Obra poètica (1912-1937)*. Barcelona: Selecta, 1947, p. XLI). El gener de 1923 hi escriví, per a *La Publicitat*, un extens article titulat ««Port de la Selva – Les ànimes» (14-I-1923), i l'estiu de 1924 hi data dos articles: «La Taula dels Lladres» (3-IX-1924) i «Meditació de setembre» (9-IX-1924). Recordem que les *Cançons de rem i de vela* (Barcelona: Altés-Impressor, 1923) són fruit d'aquelles primeres estades del poeta a la Costa Brava. El 1925 hi passà un altre estiu, amb Alexandre Plana, Joaquim Ventalló i altres amics. La carta, doncs, podia haver estat escrita en qualsevol d'aquestes vacances al Port de la Selva.

²⁵² Postal. La data és al mata-segells. Adreça: «Sr. D. Carles Riba Bracóns – Ateneo Barcelonés – Calle Canuda – Barcelona – (Spagna)». Al recto, fotografia de l'escultura *Pan ed Olimpo* (Nàpoli - Museo Nazionale).

²⁵³ Aquestes ratlles són escrites al peu de la fotografia esmentada. El text continua al dors.

nevat, i que fa molt fret, i que 't desitja molt *veuret* i t'envia una forta abraçada ton afm.

JM de Sagarra [*subratllat*]

40

6-II-1945²⁵⁴

Sr. Carles Riba. My dear: El Joaquin Montaner²⁵⁵, em va dir que *teniem de parlar* i que li interessava, que tu fóssis a la nostra conversa. Ell vindria demà a casa a les quatre de la tarda, si pots / arribar-t'hi ja saps que seràs molt ben rebut, som sempre.

Adeu, molts records a Madame i als teus.

APÈNDIX

I.- Dues postals de Josep M. de Sagarra a Clementina Arderiu

1

s. d. [7-VI-1914]²⁵⁶

Estimada amiga: Si em vol creure no fassi mai cap viatge de nuvis a París, perquè además de que en Lopez-Picó ho va fer, plou molt, i hi ha una cantitat d'automovils qu'un infeliç burgés com jo s'hi esposa la vida.

Saludi als seus i sab es son afm.

JMdeSagarra [*escrit verticalment damunt del text*]

²⁵⁴ Escrit al dors d'una tarja particular. Al recto, imprès al mig: «Josep Maria de Sagarra» [subratllat]. A sota, l'adreça de l'escriptor: «Passeig S. Gervasi, 1-3^{er} 1^a – Tel. 82388».

²⁵⁵ Vegeu la nota 55.

²⁵⁶ La data és del mata-segells. Adreça: «Srta. Clementina Arderiu – Avinyó 19 – Barcelona [subratllat] – (Spagne)». Al recto, una reproducció del quadre de Bernardino Luini (1470-1529) *Salomé recevant la tête de saint Jean-Baptiste*. «Musée du Louvre – Ecole Milanaise».

2

Paris 15 - juny - 1914²⁵⁷

Estimada amiga: Enyoro el carrer d'Avinyó i una pila de carrers de Barcelona on hi tinc les bones coneixences.

Aqui faig una vida tranquil·la. Imaginis que els dematins m'entre-tenc donant molles de pa als pardals del jardí de Luxembourg, una cosa *tout a fait* franciscana.

Saludi als seus i mani a son afm.

JMdeSagarra [*subratllat*]

II.- Quatre postals de Carles Riba a Josep M. de Sagarra²⁵⁸

1

Barcelona, 18 de maig de 1918²⁵⁹

Caríssim:

T'envio, juntament amb aquesta postal, un exemplar del «Càntic» i de «Rut»²⁶⁰. Entre les moltes coses grates que ell te podrà suggerir de mi n'hi ha dues que no vull callar: que hem rellegit, la meua Clementina i jo, tot sovint les teves Cançons d'A. i de N.²⁶¹, encara que no te'n haguem escrit res (apart de tot no t'ho mereixes); i que la meua, i nostra, amistat envers tu no minva. Penso que et puc dir a reveure aviat²⁶².

T. C. Riba

²⁵⁷ Adreça: «Mademoiselle Clementina Arderiu – Aviño 19 – Barcelona [*subratllat*] – (Spagne)». Al recto, reproducció d'un detall del quadre de Leonardo da Vinci *Vierge aux rochers*. «Louvre – Léonard de Vinci».

²⁵⁸ Les postals nùms. 2 i 3 són inèdites. La nùms. 1 i la nùms. 4 foren incloses a l'epistolari ribià (*Cartes de Carles Riba*, ed. cit., vol. I, pp. 50 i 183) a partir d'una còpia mecanografiada. Les transcripcions de l'autògraf original, amb algunes petites esmenes.

²⁵⁹ Postal. Capçalera impresa: «Editorial Muntanyola S. A. – Provenza, 318 – Barcelona – Tarjeta postal». Adreça: «Sr. D. J. M. de Sagarra – Ateneo de – Madrid».

²⁶⁰ *Càntic dels càntics. Llibre de Rut*. Barcelona: Publicacions de *La Revista*, núm. 18, 1918.

²⁶¹ *Cançons d'abril i de novembre*. Barcelona: Publicacions de *La Revista*, núm. 16, 1918.

²⁶² Sagarra tornà a Barcelona el mes de juny.

2

Assís. 1 oct. 1920²⁶³

Mein lieber: La teva postal em va venir a trobar a Siena, on hem passat un mes després de tres mesos de Florència. Ara som fa deu dies a Assís.

Què et conti cosas? No sabia per on començar. He traduït l'Antígona i l'Electra²⁶⁴. Fora d'això —necessari per viure— amb prou feines he fet res més. Faig d'esponja. Cada dia en sento més mandra. Ara el viatge està sospès. Potser haurem²⁶⁵ de tornar per unes quantes setmanes a Barcelona, per afers de l'Escola²⁶⁶. Sinó, ens en anirem un dia d'aquests cap a Roma. Ja t'escriuré com sigui.

Teu,

CRiba [subratllat]

3

Munich 7 abr. 1922²⁶⁷

Estimat Sagarra: Creu i espera qualsevol cosa de mi, per exemple que torni a Catalunya famós, però no que torni germanòfil. Amb prou feines ni que torni sabent l'alemany. Faig els possibles, però, fins dono conversa als barbers, fins vaig a sentir sermons, fins prenc te amb amb jueves velles i espantosament sàvies, fins em deixo pendre per espanyol. Tu els coneixes²⁶⁸. Per ser fins, d'un orinador en diuen pissoir, i a un el fan pensar en Molière. Espero de trobar-ne amb espolsadeta mecànica; caldrà anunciar-les a la pàgina alemanya de la Veu²⁶⁹, per a ús del membre inert dels senyors de la Lliga.

Adéu, estic de mal humor. Bons records. Escriviu-me! Teu CRiba
Pension Serno, Theresienstr. 78. Munich.

²⁶³ Postal, inèdita. Reproducció de *La fuga in Egitto* de Giotto (Chiesa inferiore di S. Francesco – Assisi). La data és del mata-segells. L'adreça és: «Germania – En Josep M. de Sagarra – Babelsbergerstr. 48. II. Berlin-Wilmersdorf».

²⁶⁴ Sòfocles, *Antígona*, *Electra*. Traducció de Carles Riba. Barcelona: Editorial Catalana, [1920].

²⁶⁵ Abans, ratllat, «tin[drem]».

²⁶⁶ L'Escola Superior de Bibliotecàries. El 1916 Riba hi fou nomenat professor d'història de la literatura general i espanyola, i el 1920 n'obtingué la càtedra.

²⁶⁷ Postal. Reproducció del quadre de Rembrandt *Des Künstlers Mutter mit schwarzem Schleier*, núm. 3 de la col·lecció «Klassiker der graphic». Adreça: «En J. M. de Sagarra – Ateneu Barcelonès – Apartat n° 97 – Barcelona (Spanien)».

²⁶⁸ Sagarra havia viscut a Alemanya tot un any (el 1920), com a corresponçal del diari madrileny *El Sol*. Vegeu la nota 15.

²⁶⁹ Es refereix al diari *La Veu de Catalunya*.

4

Munich, 18 jul. 1922²⁷⁰

Estimat Sagarra: He rebut el teu llibre, edició expurgada, que podré posar en mans de les castes muniqeses. Espero que el pròxim volum ja el faràs passar per l'autoritat eclesiàstica.— Pots estar segur d'haver escrit mitja dotzena de coses immortals: i a la nostra edat, pels que no creiem en la precocitat, és molt.— Ahir a En Creixells [*sic*] i a mi ens van prendre per Turcs.— Vam dur D. Antoni (R. i Ll.)²⁷¹ a sopar a un restaurant grec, i l'amo, que no és grec ni tal aca²⁷², per desfer-se del grec de D. Antoni ens volia presentar tots a l'Arximandrita²⁷³. — Fas mal fet de no escriure'm. Jo no et puc contar d'Alemanya res que no sàpigues²⁷⁴, i en canvi tu²⁷⁵ sempre deuràs tenir algun potinot²⁷⁶ de Barcelona per divertir-me. Bons records. Teu CRiba.

Pension Serno. Theresienstr. 78 I

BIBLIOGRAFIA

- Cartes de Carles Riba* (1989). Recollides i anotades per Carles-Jordi Guardiola. I: 1910-1938, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans.
- Malé, J. (2014) «La prehistòria poètica de Josep Maria de Sagarra», *Actes de la jornada d'homenatge a Josep Maria de Sagarra* [...]. Barcelona, Institut d'Estudis Catalans.
- Medina, J. (1989) *Carles Riba (1893-1959)*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, vol. I.
- Miralles, C. (1993-1996) «Riba humanista», *Ítaca. Quaderns catalans de cultura clàssica*, núm. 9-11 (1993-1996).
- Permanyer, Ll. (1982) *Sagarra vist pels seus íntims*, Barcelona, Edhasa.
- Sagarra, J. M. de (1954) *Memòries*. Barcelona, Aedos.
- (1964) *Memòries*. Segona edició. Barcelona, Aedos.
- (1967) *Obres completes. Prosa*. Barcelona, Selecta.
- (2001) *Cartas europeas. Crónicas en «El Sol», 1920-1928*. Edición y prólogo de Narcís Garolera, Barcelona, Destino.

²⁷⁰ Postal, inèdita. Reproducció del quadre de Dürer *Bildnis eines jungen Mannes*, Aeltere Pinakothek, München.

²⁷¹ Antoni Rubió i Lluch (1856-1937). Estudiós de la dominació catalana a Grècia.

²⁷² «aca, cavall petit; cast. *jaca*» (DCVB).

²⁷³ Superior d'una comunitat monàstica de l'Orient cristià.

²⁷⁴ Vegeu la nota 268.

²⁷⁵ «tu», afegit a la interlínia.

²⁷⁶ Adaptació, despectiva, del francès *potin* 'xafarderia'.

